

МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
ДОНЕЦЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ВНУТРІШНІХ СПРАВ

С. М. КНЯЗЄВ, М. О. СЕМЕНИШИН,
Т. І. ПОНОМАРЬОВА, М. Ю. РОМАНОВ

**РОЗКРИТТЯ
КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ
НАСИЛЬНИЦЬКО-МАЙНОВОЇ
СПРЯМОВАНОСТІ**

Науково-практичні рекомендації

за загальною редакцією доктора юридичних наук,
професора Є. С. Назимка

Київ
 Дакор

2023

УДК 343.1

Н 23

*Рекомендовано до друку Вченою радою
Донецького державного університету внутрішніх справ
(протокол № 4 від 25.10.2023)*

Рецензенти:

Дрозд Валентина Георгіївна – головний спеціаліст консультативно–контрольного відділу Департаменту забезпечення діяльності Голови Національної поліції України, доктор юридичних наук, професор, заслужений юрист України;

Шевчишен Артем Вікторович – заступник начальника Головного слідчого управління Національної поліції України – начальник управління організації роботи та методичного забезпечення, доктор юридичних наук, професор, заслужений юрист України, полковник поліції.

Н 23 Князєв С. М., Семенишин М. О., Пономарьова Т. І., Романов М. Ю.
Розкриття кримінальних правопорушень насильницько-майнової спрямованості: науково-практичні рекомендації / за заг. ред. Є. С. Назимка. – Київ : ВД «Дакор», 2023. – 112 с.

ISBN 978-617-8066-66-6

Науково-практичні рекомендації присвячено вирішенню теоретичних та практичних проблем, які виникають на етапі досудового розслідування кримінальних правопорушень насильницько-майнової спрямованості. У рекомендаціях узагальнено підходи до аналізу предмета та обстановки таких протиправних діянь, уточнено криміналістичні ознаки особи кримінального правопорушника та способи їх вчинення, а також охарактеризовано типові слідові картини таких суспільно небезпечних діянь. Проаналізовано організаційно-тактичне забезпечення розкриття кримінальних правопорушень насильницько-майнової спрямованості: унормовано типові слідчі ситуації, які можуть виникнути в процесі розслідування кримінальних правопорушень насильницько-майнової спрямованості; визначено особливості використання спеціальних знань та способи подолання протидії досудовому розслідуванню таких протиправних діянь.

Науково-практичні рекомендації розраховані на працівників правоохоронних органів, учених, представників громадських організацій, здобувачів вищої освіти, а також усіх, хто цікавиться проблемами кримінального процесуального права та криміналістики.

ISBN 978-617-8066-66-6

© Князєв С. М., Семенишин М. О.,
Пономарьова Т. І., Романов М. Ю., 2023
© ТОВ «ВД «Дакор», 2023

З М І С Т

ВСТУП 4

Розділ 1.

**КРИМІНАЛІСТИЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА
КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ
НАСИЛЬНИЦЬКО-МАЙНОВОЇ СПРЯМОВАНOSTI** 7

1.1. Предмет та обстановка кримінальних
правопорушень насильницько-майнової
спрямованості 7

1.2. Особа кримінального правопорушника
та способи вчинення кримінальних правопорушень
насильницько-майнової спрямованості 23

1.3. Типові слідові картини кримінальних
правопорушень насильницько-майнової
спрямованості 43

Розділ 2.

**ОРГАНІЗАЦІЯ ТА ТАКТИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ
РОЗСЛІДУВАННЯ КРИМІНАЛЬНИХ
ПРАВОПОРУШЕНЬ НАСИЛЬНИЦЬКО-МАЙНОВОЇ
СПРЯМОВАНOSTI** 60

2.1. Типові слідчі ситуації, які можуть
виникнути в процесі розслідування кримінальних
правопорушень насильницько-майнової
спрямованості 60

2.2. Використання спеціальних знань
при розслідуванні кримінальних правопорушень
насильницько-майнової спрямованості 76

2.3. Забезпечення подолання протидії досудовому
розслідуванню кримінальних правопорушень
насильницько-майнової спрямованості 94

ВИСНОВКИ 102

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ 109

ВСТУП

Кримінальні правопорушення насильницько-майнової спрямованості (корисливо-насильницькі кримінальні правопорушення) є одними з найбільш розповсюджених суспільно небезпечних діянь. Традиційно, до наведених кримінальних правопорушень належать грабіж (ст. 186 КК України), розбій (ст. 187 КК України), вимагання (ст. 189 КК України), умисне вбивство з корисливих мотивів (п. 6 ч. 2 ст. 115 КК України), бандитизм (ст. 257 КК України). Окремі вчені та практики часто до такого роду кримінально протиправної діяльності відносять також інші діяння, якщо вони мають бінарний корисливо-насильницький мотив (наприклад, заволодіння транспортним засобом шляхом застосування насильства). Таким чином, кримінальні правопорушення насильницько-майнової спрямованості складають сукупність протиправних діянь, спрямованих на реалізацію корисливого мотиву за допомогою будь-якої форми насильства. Такий механізм кримінального правопорушення (через розмежовані особливості цілепокладання та ціледосягнення) значно ускладнює як досудове розслідування загалом, так і безпосередньо доказування зокрема. Логічним наслідком такої ситуації стає підвищення рівня латентності таких протиправних діянь.

Відповідно до статистичних даних Офісу Генерального прокурора з 2019 по 2023 роки було зафіксовано таку кількість найбільш розповсюджених кримінальних правопорушень насильницько-майнової спрямованості: у 2019 році вчинено 14862 діянь, із них найбільшу кількість складають кримінальні правопорушення, передбачені ст. 186 КК України (79,2%); у 2020 році – 10986 (76,2% – ст. 186 КК України); у 2021 році – 7597 (73,6%); у 2022 році – 7543 (72,3% – ст. 186 КК України), станом на серпень 2023 року всього було вчинено 5471 кримінальне правопорушення насильницько-майнової спрямованості (із них 69,2% – грабіж). Наведені дані дають підставу для констатації наявності на практиці низки проблем, які

мають науково-прикладний характер, зокрема: 1) відсутність унормованих підходів до визначення типових позитивних та негативних слідчих ситуацій, які можуть скластись в процесі розкриття кримінальних правопорушень насильницько-майнової спрямованості; 2) відсутність сталих підходів до диференціації слідчих завдань відповідно до етапу досудового розслідування (особливо це стосується підготовчого етапу досудового розслідування); 3) неналежне техніко-криміналістичне забезпечення розслідування таких кримінальних правопорушень, а також відсутність налагодженої взаємодії між органами досудового розслідування та судово-експертними установами, що призводить до недоліків які виникають як на етапі призначення експертизи, так і під час її проведення; 4) поява нових форм та способів протидії досудовому розслідуванню кримінальних правопорушень насильницько-майнової спрямованості потребує пошуку сучасних методів відвернення такої протидії.

Доцільність удосконалення процесу розкриття кримінальних правопорушень взагалі та насильницько-майнової спрямованості зокрема актуалізована також у «Комплексному стратегічному плані реформування органів правопорядку як частини сектору безпеки і оборони України на 2023 – 2027 роки», схваленому Указом Президента України від 11 травня 2023 року № 273/2023, в якому вказано, що поточна ситуація потребує схвалення комплексного нормативно-правового акта, який закріплює концепцію проведення реформ у сфері діяльності органів правопорядку та прокуратури, що дадуть змогу вирішити низку проблемних питань, а саме: надмірну тривалість досудового розслідування внаслідок перевантаження та подекуди неефективності органів досудового розслідування й прокуратури, нечіткість у розмежуванні компетенції та повноважень різних органів правопорядку, дублювання їхніх функцій, наявність корупційних ризиків у діяльності органів правопорядку та прокуратури, недосконалість механізмів призначення на посади й просування по службі, а також позитивно вплинуть на подальшу гармо-

нізацію кримінального та кримінального процесуального законодавства України зі стандартами Європейського Союзу. В плані також визначено доцільність розвитку інституту відшкодування шкоди особам, які постраждали від насильницьких та у певних випадках окремих майнових кримінальних правопорушень¹. Отже, визначений пріоритет розвитку органів правопорядку визначає потребу у створенні більш сучасного бачення проблеми розкриття кримінальних правопорушень насильницько-майнової спрямованості та її своєчасного вирішення.

Вказане свідчить про необхідність поглиблення знань правоохоронних органів щодо розкриття кримінальних правопорушень насильницько-майнової спрямованості в Україні. Унормування та деталізація підходів до вирішення практичних завдань надасть можливість уникнути випадків оскарження судових рішень в апеляційних та касаційних інстанціях, а також у міжнародних судових органах через допущення судами помилок щодо встановлення обставин кримінального правопорушення, а також з приводу порушень у застосуванні норм матеріального та процесуального права. Отже, розробка та запровадження у практичну діяльність такого роду науково-практичних рекомендацій спрямована на вдосконалення роботи національного сектору безпеки, а тому є актуальним та своєчасним внеском у кримінологічну та кримінальну процесуальну доктрину, а також правоохоронну практику сучасної України.

---

¹ Комплексний стратегічний план реформування органів правопорядку як частини сектору безпеки і оборони України на 2023–2027 роки : схвалено Указом Президента України від 11 травня 2023 року № 273/2023. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/2732023-46733>

КРИМІНАЛІСТИЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ НАСИЛЬНИЦЬКО-МАЙНОВОЇ СПРЯМОВАНOSTI

1.1. Предмет та обстановка кримінальних правопорушень насильницько-майнової спрямованості

Розслідування кримінальних правопорушень передусім потребує розуміння основних елементів їх складів. Традиційно, в науці кримінального права виокремлюють три блоки суспільно небезпечних діянь, які диференціюються залежно від мотиву на корисливі кримінальні правопорушення, насильницькі кримінальні правопорушення та корисливо-насильницькі кримінальні правопорушення. Такий підхід має ретроспективну передумову, яка ґрунтується на розумінні ядром злочинності корисливо-насильницький мотив. Становлення сучасної держави та суспільства свідчить про правильність та обґрунтованість такого підходу, оскільки наразі кримінально-правовій та кримінологічній науці не відомо жодної, окрім наведеної, диференціації мотивів суспільно небезпечних діянь. Водночас також не можна не стверджувати про наявність розгалуженого переліку цілей, які може переслідувати кримінальний правопорушник, а також його кримінально-правових ознак, які сприяють/зумовлюють реалізацію кримінально протиправного умислу. Низка таких цілей та ознак передбачені національним кримінальним законодавством як обставини, які обтяжують покарання, інші – його пом'якшують. Вказане свідчить про те, що предмет та обстановка кожного без винятку кримінального правопорушення має принципове для процесу досудового розслідування значення. Не є винятком і кримінальні правопорушення корисливо-насильницького спрямування. Цим

і зумовлена важливість цього елемента криміналістичної характеристики суспільно небезпечних діянь.

Криміналістична характеристика, акумулюючи значні комплекси об'єктивних даних стосовно різних аспектів злочинної діяльності певного виду, систематизує їх та видає у вигляді програмованого знання, яке є важливим елементом у структурі окремої методики досудового розслідування кримінальних правопорушень. Загально визнано, що безпосереднє практичне значення для досудового розслідування і для теорії криміналістики має типова криміналістична характеристика кримінальних правопорушень, головним чином видова і групова, оскільки взаємозв'язок ознак, які характеризують криміналістичні особливості злочинів саме в межах виду чи групи, має закономірності. Вказана характеристика виду (групи) кримінальних правопорушень складається на основі узагальнення характеристик конкретних кримінальних правопорушень даного типу й акумулює чітку інформацію про час, місце, обставини, спосіб та інші деталі його вчинення, особу обвинуваченого й інших учасників кримінального процесу. Тобто саме криміналістичні характеристики виду чи різновиду (групи) кримінальних правопорушень можуть і повинні стати орієнтиром для встановлення і конкретизації даних, які становлять у сукупності криміналістичну характеристику кримінального правопорушення з конкретної справи, орієнтиром у виявленні та дослідженні в ній доказів. Отже, криміналістична характеристика – це інформаційна система, що складається із криміналістично важливих і закономірно взаємозалежних ознак, виявлених у процесі узагальнення практики розслідування і досудового розгляду певної категорії кримінальних правопорушень і виражених у певній їх сукупності, виділеній відповідно до об'єктивних закономірностей. До того ж криміналістична характеристика кримінального правопорушення являє собою абстрактне наукове поняття, саме в такому значенні вона використовується у криміналістиці. Її можна розглядати як вірогідну інформаційну модель і відповідно ви-

користувати слідчим лише як орієнтуючу інформацію². Криміналістична характеристика повинна бути розмежована з кримінологічною за такими ознаками:

1) криміналістична характеристика передбачає встановлення основних ознак та характеристик кримінального правопорушника та суспільно небезпечної події, необхідних та достатніх для побудови алгоритму досудового розслідування взагалі та процесу доказування зокрема; кримінологія з'ясовує тотожні ознаки з метою побудови системи превенції та утворення підґрунтя для вдосконалення кримінального законодавства. Це зумовлює наявність кореляції між криміналістикою та кримінальним процесом та кримінології із кримінальним правом;

2) криміналістична характеристика надає можливість будувати слідчі версії та створювати комплекси слідчих дій, які необхідні для забезпечення досудового розслідування та кримінального процесу; кримінологічна характеристика дозволяє виокремлювати заходи та засоби запобігання, які доцільно застосовувати відносно конкретних кримінальних правопорушень, або диференціювати залежно від сукупності конкретних суспільно небезпечних діянь;

3) криміналістична характеристика як доктринальне надбання є наслідком конвергентної еволюції наук кримінально-правового циклу, у зв'язку з чим навіть з урахуванням низки розбіжностей та фактично різних цілей та завдань вона має наскрізні з кримінологією ознаки, що надає можливість реалізовувати спільне завдання, яке полягає в забезпеченні своєчасного викриття та запобігання злочинності в країні. Це завдання реалізується шляхом взаємозаміни внутрішньо-кореляційного понятійно-категоріального та структурно-функціонального інструментарію.

---

² Оржинська Е. І. Колабораційна діяльність: попередня криміналістична характеристика. URL: <http://baltijapublishing.lv/omp/index.php/bp/catalog/download/266/7385/15357-1?inline=1>

Щодо досліджуваного виду кримінально протиправної діяльності варто зауважити, що конвергентне поєднання різних за соціальним походженням форм злочинної діяльності (корисливої та насильницької) в єдине ціле дає підстави говорити про утворення якісно нового явища кримінальної реальності: корисливої насильницької злочинності, що має власну систему ознак і властивостей. Найперше, що дозволяє говорити про якісну своєрідність явища корисливої насильницької злочинності, – це її відносна цілісність і системність. Системоутворюючою властивістю, яка поєднує корисливе цілепокладання і насильницьке ціледосягнення, виступає інваріантна кримінальна діяльність у своєму розвитку. Корисливе цілепокладання визначає характер, зміст і природу, а насильницька форма цілереалізації конкретизує спрямованість цієї специфічної злочинної діяльності. Таким чином, корисливе цілепокладання поєднується з насильницьким ціледосягненням через діяльність й утворює специфічну модель кримінальної активності³. Насильницько-майнова злочинність є єдиним кримінально протиправним феноменом який компліує мотив, мету та спосіб реалізації умислу в одне, недиференційоване на декілька етапів суспільно небезпечне діяння. В цьому контексті *єдиною, головною та обов'язковою для врахування під час кваліфікації ознакою насильницько-майнового кримінального правопорушення є наявність корисливої мети, яка реалізується (досягається) насильницьким способом, що втілюється в заборонену (протиправну) діяльність*. Okремо також необхідно враховувати, що саме поняття користі в межах кримінальних правопорушень насильницько-майнової спрямованості необхідно тлумачити юридично грамотно, що надасть можливість

---

³ Мінченко С. І. Деякі питання удосконалення та розвитку категоріально-понятійного апарату кримінологічної науки (на прикладі корисливо-насильницьких злочинів). URL: http://elar.naiu.kiev.ua/bitstream/123456789/7810/1/КРИМІНОЛОГІЧНА%20ТЕОРІЯ%20%20Ч%201_p048-053.pdf

правильно розмежувати між собою різні кримінальні правопорушення. Зокрема, корисливий мотив може мати місце під час вчинення суспільно небезпечних діянь, які хоча і полягають у прагненні отримати матеріальну вигоду, але безпосередньо не спрямовані на порушення майнових прав громадян. Наприклад, корисливий мотив фактично може також мати місце у випадках, коли особа вчиняє умисне вбивство з метою уникнути необхідності виплачувати борг. У цьому випадку, хоча і наявний корисливий мотив вбивства, він не полягає у безпосередньому порушенні майнових прав вбитого. Отож, *ще однією рисою кримінальних правопорушень насильницько-майнового спрямування є визначення корисливих мотивів та мети як конститутивних ознак таких суспільно небезпечних діянь.*

Отже, з урахуванням наведених особливостей криміналістична класифікація корисливо насильницьких кримінальних правопорушень може бути диференційована таким чином:

1. Характеристика особи кримінального правопорушника: 1) *за соціально-демографічними ознаками* (за віком: суспільно небезпечні діяння, які вчиняються малолітніми особами; суспільно небезпечні діяння, які вчиняються неповнолітніми особами; суспільно небезпечні діяння, які вчиняються дорослими особами; за статтю; за освітніми та професійними ознаками: за національністю та сімейним станом); 2) *за кримінально-правовими ознаками*: суспільно небезпечні діяння, вчинені у стані алкогольного/наркотичного сп'яніння; суспільно небезпечні діяння, вчинені у співучасті, зокрема – у складі організованої групи/злочинної організації; суспільно небезпечні діяння, вчинені у співучасті з малолітніми/неповнолітніми особами; суспільно небезпечні діяння, вчинені особами, які мають кримінально-протиправний досвід, у т.ч. – із негативними кримінально-правовими наслідками (судимість); 3) *за морально-психологічними ознаками*: суспільно небезпечні діяння, вчинені з мотивів класової невірноваженості, діяння, вчинені особами, які не мають сформованого

або мають деструктивно сформований морально-ціннісний комплекс (особи без визначеного місця проживання, особи, які надають сексуальні послуги за матеріальне винагородження тощо); 4) *за медичними ознаками*: діяння, вчинені особами, які мають особливості психічного та/або фізичного розвитку, а також різного роду захворювання, зокрема – хронічні та ті, що призводять до виникнення інвалідності.

2. Характеристика предмета посягання: 1) *майно та всі майнові права, які мають чітко визначений та закріпленний правовий статус*; 2) *діяння, пов'язані з незаконним позбавленням волі людини*.

3. Характеристика жертви кримінального правопорушення: 1) *за соціально-демографічними ознаками (за віком: малолітні та неповнолітні потерпілі; дорослі особи та особи похилого віку; за статтю; за освітніми та професійними ознаками: за національністю та сімейним станом)*; 2) *за віктимологічними ознаками: суспільно небезпечні діяння, вчинені щодо осіб, які перебували у стані алкогольного/наркотичного сп'яніння; суспільно небезпечні діяння, вчинені щодо осіб, які мають кримінально-протиправний досвід, у т.ч. – з негативними кримінально-правовими наслідками (судимість)*; 3) *за морально-психологічними ознаками: діяння, вчинені щодо осіб, які не мають сформованого або мають деструктивно сформований морально-ціннісний комплекс*; 4) *за медичними ознаками: діяння, вчинені щодо осіб, які мають особливості психічного та/або фізичного розвитку*; 5) *за наслідками кримінальних правопорушень: діяння, які не спричинили психічних/фізичних наслідків; діяння, які спричинили легкі тілесні ушкодження; діяння, які спричинили середньої тяжкості тілесні ушкодження; діяння, які спричинили тяжкі тілесні ушкодження; діяння, які спричинили смерть потерпілого (основною умовою є наявність безпосередньої кореляції між спричиненими ушкодженнями і настанням смерті)*.

4. За способом реалізації кримінально протиправного умислу: *заволодіння майном шляхом фізичного на-*

сильства; заволодіння майном шляхом психічного насильства; заволодіння шляхом погрози застосування фізичного та/або психічного насильства.

5. За слідовою картиною: сліди трасологічного походження (сліди взуття, сліди рукавичок, сліди транспортних засобів, знарядь кримінального правопорушення тощо); сліди дактилоскопічного походження (сліди рук); сліди біологічного походження (виділення організму); сліди балістичного походження (наявні, якщо кримінальне правопорушення вчинене з використанням зброї: частини боєприпасів, вогнепальні пошкодження на тілі потеплілих та/або перешкод, одязі тощо).

Корисливе насильство завжди цілераціональне, на відміну від некорисливого насильства. Спонукальний ефект цілепокладання безпосередньо залежить від вартісного виразу очікуваної вигоди і опосередковано від усвідомлення реальності переваг саме насильства у забезпеченні бажаного результату. За загальним правилом вигідність результату, помножена на суб'єктивну вірогідність його досягнення, визначають інструментальну доцільність насильства як засобу його забезпечення, швидкого та ергономічного. Поняття корисливої насильницької злочинності є ідеалізованою⁴ моделлю реальних злочинних проявів. Створена наукова конструкція має формальний і змістовний аспекти, що перебувають у діалектичній єдності. Запропоноване поняття корисливої насильницької злочинності – суспільна необхідність, зумовлена закономірностями розвитку суспільних відносин, об'єктивним характером загроз найвищим соціальним цінностям, як в умовах сьогодення, так і в майбутньому. Зазначена теоретична модель відбиває реально існуючі форми злочинної практики і певною мірою екстраполює потенційні модифікації суспільно небезпечної активності, котрі можуть призвести як до розши-

---

⁴ Головін Б. М. Корислива насильницька злочинність в Україні: феномен, детермінація, запобігання : монографія. Харків : Право, 2011. 440 с.

рення спектра кримінально-правових заборон найближчим часом, так і до вдосконалення конструкцій чинних норм кримінального закону. Зміст запропонованої теоретичної конструкції утворюють різні за походженням міжелементні зв'язки та залежності як по вертикалі, так і по горизонталі. Так, по вертикалі вбачається генетичний зв'язок між детермінантами і корисливою насильницькою злочинністю; зв'язок взаємодії між корисливою і насильницькою злочинністю; зв'язок стану загальнокримінальної та корисливої насильницької злочинності; зв'язок функціонування в межах єдиного соціального простору. По горизонталі вбачаються такі зв'язки: зв'язок відповідності між цілями та засобами злочинної діяльності; розвитку – перехід від корисливих до насильницьких форм незаконного збагачення; взаємозумовлюючий зв'язок різних видів злочинної поведінки – заволодіння зброєю, транспортними засобами для вчинення вбивств, грабежів, розбоїв, вимагань, бандитизму, заволодіння наркотиками наркозалежними особами в процесі корисливої насильницької злочинної діяльності; зв'язок трансформацій від елементарно організованих до складно організованих форм здійснення злочинної діяльності: від групи осіб до організованої групи, банди, злочинної організації; зв'язок функціонування – в межах відносно цілісної моделі злочинної діяльності. Наведені зв'язки носять двосторонній і ймовірнісний характер, перебувають у боротьбі протиріч і становлять собою діалектичну єдність явища корисливої насильницької злочинності⁵. Наведене дає підставу вважати, *що під кримінальними правопорушеннями насильницько-майнового спрямування необхідно розуміти сукупність суспільно небезпечних діянь, які передбачають наявність корисливого умислу, що реалізується кримінальним правопорушником шляхом вчинення активних дій, які передбачають застосування будь-якого виду насильства або погрози його застосування.* Кримінальні правопорушення

---

⁵ Там само.

насильницько-майнового спрямування завжди передбачають активну поведінку правопорушника (дію).

Окремо необхідно зауважити також на тому, що часто кримінальні правопорушення насильницько-майнового спрямування вчиняються у сукупності з іншими суспільно небезпечними діяннями. Так, наприклад, відповідно до вироку Жовтневого районного суд м. Харкова від 13 грудня 2017 року (справа № 639/4065/17, провадження № 1-кп/639/417/17) осіб було обвинувачено у вчиненні кримінальних правопорушень, передбачених ст.257, ч.3 ст.146, ч.4ст. 187, ч.3 ст.289, ч.3 ст.28-ч.3 ст.357, ч.3 ст.28-ч.1 ст.263 КК України за таких обставин: *наприкінці жовтня 2014 року, точну дату встановити не виявилось можливим, ОСОБА_9, перебуваючи в Луганській області, будучи добровольцем військової частини польова пошта, став учасником озброєної банди, до складу якої входили інші п`ять учасників, кримінальне провадження стосовно яких виділено в окреме провадження. Вступивши із зазначеними особами в злочинну змову, спрямовану на вчинення у складі злочинної групи і озброєної банди на території Луганської області незаконного позбавлення волі та викрадення людей, розбійних нападів на громадян, незаконного заволодіння транспортними засобами та незаконного заволодіння паспортами та іншими важливими особистими документами, наприкінці жовтня 2014 року, ОСОБА_9 разом з іншими членами банди, матеріали стосовно яких виділені в окреме провадження, проживав у покинутому власником житловому будинку, де також зберігалася вогнепальна зброя, на подвір'ї якого був гараж з підвалом, в якому вони мали намір утримувати викрадених організованою групою осіб.*

Організатором озброєної банди були розподілені злочинні ролі і обов'язки кожного учасника злочинного угруповання, згідно з якими ОСОБА_9 отримував від інших осіб, матеріали щодо яких виділені в окреме кримінальне провадження, інформацію про вибрані об'єкти злочинних посягань, а також про час і місце вчинення злочинів;

отримував від них вогнепальну зброю та бойові припаси, які планувалось використовувати при вчиненні розбійних нападів; на місці скоєння злочинів здійснював візуальне спостереження за об'єктом злочину та безпосередньо брав участь у вчиненні злочинів; при здійсненні нападів на потерпілих разом з іншими учасниками злочинної групи пригнічував волю і бажання їх до опору, використовуючи в цілях залякування автоматичну вогнепальну зброю, застосовував фізичне насильство, здійснював огляд потерпілих з метою встановлення особи та виявлення грошових коштів, золотих виробів та інших цінних речей; після викрадення осіб разом з іншими учасниками злочинної групи, доставляв потерпілих до місця їх подальшого утримання; передавав викрадені транспортні засоби та майно іншим членам організованої банди для вирішення питання про їх подальшу реалізацію; отримував від організатора озброєної банди частину грошових коштів за вчинення злочинів.

Згідно з єдиним злочинним планом ОСОБА_9 разом з іншими членами озброєної банди, матеріали щодо яких виділені в окреме провадження, отримавши від організатора банди інформацію про вибрані об'єкти злочинних посягань, а саме: викрадення мешканців Луганської області ОСОБА_10, ІНФОРМАЦІЯ_2, ОСОБА_11, ІНФОРМАЦІЯ_3 та ОСОБА_12, та подальше їх незаконне позбавлення волі з утримуванням у підвалі за адресою: АДРЕСА_2; вчинення розбійних нападів на ОСОБА_10, ОСОБА_11 та ОСОБА_12; незаконне заволодіння транспортними засобами, якими користувались ОСОБА_10 та ОСОБА_11; незаконне заволодіння паспортами та іншими важливими особистими документами, які перебували в ОСОБА_10, ОСОБА_11 та ОСОБА_12; незаконне заволодіння транспортним засобом КамАЗ моделі «65117-30»; вчинення розбійних нападів на осіб, які перебували в кабіні викраденого транспортного засобу КамАЗ моделі «65117-30»; незаконне заволодіння паспортами та

іншими важливими особистими документами осіб, які перебували в кабіні транспортного засобу КамАЗ моделі «65117-30», в тому числі документами на викрадений транспортний засіб; вчинення незаконного позбавлення волі осіб, які перебували в кабіні транспортного засобу КамАЗ моделі «65117-30», з метою запобігти ним повідомити правоохоронні органи про вчинений злочин, а також про час і місце вчинення злочинів, після чого прибував на місце вчинення злочинів, де брав безпосередню участь у вчиненні злочинів, про що повідомляв організатору.

У період з 03 листопада 2014 року до 07 листопада 2014 року ОСОБА_9, діючи у складі організованої злочинної групи і озброєної банди, разом з іншими її членами, матеріали щодо яких виділені в окреме провадження, без передбаченого законом дозволу використовувати вогнепальну зброю та бойові припаси, вчинив низку умисних злочинів на території Луганської області, а саме: незаконне позбавлення волі та викрадення людей, розбійні напади на громадян з метою заволодіння чужим майном, незаконні заволодіння транспортним засобами, незаконне заволодіння паспортами та іншими важливими особистими документами при таких обставинах:

03 листопада 2014 року, приблизно о 13-00 год, один член озброєної банди, матеріали щодо якого виділені в окреме провадження, прибув до ГРК «Golden Palace», розташованого на шосе Будівельників м. Северодонецька Луганської області, де зустрівся з ОСОБА_10, ОСОБА_11 та ОСОБА_12, про що телефоном повідомив організатора та інших членів банди, у тому числі і ОСОБА_9, які, діючи згідно з раніше розробленим планом, на двох невстановлених автомобілях прибули до ГРК «Golden Palace», де відповідно до відведеної їм ролі, спостерігаючи за потерпілими, стали очікувати, коли ОСОБА_10, ОСОБА_11 та ОСОБА_12 вийдуть з приміщення ресторану для їх незаконно викрадення та позбавлення волі.

Далі у той же день, 03.11.2014, приблизно о 15-30 год, коли потерпілі попрямували до виходу з приміщен-

ня готельно-ресторанного комплексу, ОСОБА_9 разом з іншими членами озброєної банди, матеріали щодо яких виділені в окреме провадження, згідно з попередньою домовленістю та відведеною йому роллю, маючи умисел на незаконне позбавлення волі трьох осіб, не маючи на те законних підстав, із застосуванням грубої фізичної сили та вогнепальної зброї, викрали ОСОБА_10, ОСОБА_11, ОСОБА_12 та всупереч їх волі насильно помістили до невстановленого автомобілю, чим незаконно обмежили свободу їх переміщення, та перевезли за адресою, де залишили для насильницького утримання в підвалі гаража, розташованого на території домоволодіння за вказаною адресою. Під час утримання потерпілих ОСОБА_10, ОСОБА_11 та ОСОБА_12 у підвалі гаража, стосовно них були скоєні протиправні дії, а саме спричинені тілесні ушкодження, від яких настала їх смерть, що є тяжкими наслідками зазначених вище протиправних дій у вигляді незаконного позбавлення волі та викрадення людини.

Таким чином, ОСОБА_9 разом з іншими особами, матеріали щодо яких виділені в окреме провадження, діючи у складі озброєної банди, із застосуванням зброї, незаконно позбавив волі та викрав трьох осіб, яких усупереч їх волі перевіз за адресою, де за попередньою змовою з іншими особами позбавив волі та протягом тривалого часу, із застосуванням вогнепальної зброї, утримував у приміщенні підвалу гаража, що спричинило тяжкі наслідки у вигляді смерті потерпілих ОСОБА_10, ОСОБА_11 та ОСОБА_12⁶. Наведений приклад свідчить про потенційну наявність поліпредмета кримінальних правопорушень насильницько-майнового спрямування, посягання на який може здійснюватись шляхом вчинення різних суспільно небезпечних діянь. Водночас традиційний підхід надає можливість констатувати, що такі правопорушення

---

⁶ Вирок Жовтневого районного суд м. Харкова від 13 грудня 2017 року (справа №639/4065/17, провадження №1-кп/639/417/17). URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/70945470>

можуть бути диференційовані на майнові та немайнові. Майнові, як було зазначено, передбачають предметом будь-які речі, гроші та інші цінності, які перебувають в особи на праві власності відповідно до закону.

Немайнові є більш складними щодо предмета посягання і полягають в реалізації кримінально протиправного умислу на спричинення майнової шкоди без мети звернення майна (наприклад, такими діяннями можуть бути погроза знищення майна (ст. 195 КК), необережне знищення або пошкодження майна (ст. 196 КК), порушення обов'язків щодо охорони майна (ст. 197 КК) тощо). Особливою формою реалізації немайнового кримінально протиправного умислу є вчинення такого діяння стосовно людини. Немайнові (некорисливі) правопорушення можуть мати необережну або змішану форму вини.

Обстановка кримінальних правопорушень насильницько-майнового спрямування включає такі складові елементи, як: час та місце вчинення кримінального правопорушення; особливості поведінки осіб, які мають відношення до кримінального правопорушення (кримінальний правопорушник, жертви, свідки тощо); умови, що сприяли вчиненню кримінального правопорушення. Час та місце досліджуваних кримінальних правопорушень є, здебільшого, типовими та залежать від предмета суспільно небезпечного діяння. Останні можуть вчинятись як у денний, так і в нічний час, бути багатоепізодними, продовжуваними тощо. Місце реалізації умислу також може бути як одне, так в і передбачати декілька приміщень/територій, на яких реалізовувались різні стадії кримінального правопорушення. Поведінка осіб, які причетні до протиправної події, а також умови, які їй сприяли, надають можливість забезпечити початковий етап досудового розслідування кримінального правопорушення та повинні бути підтверджені або спростовані в ході під час слідчого експерименту. Особливу увагу необхідно звертати також на те, що порушення процесуальних вимог до проведення слідчого експерименту та відтворення обстановки кримінального

правопорушення насильницько-майнового спрямування часто стають підставою для звернення до Європейського суду з прав людини.

Зокрема, у справі «Гелетей проти України» (заява № 23040/07) від 24 квітня 2018 року вказано на те, що Суд зауважує, що заявник скаржився на те, що його право на захист було порушено з двох причин: (а) йому не було запропоновано правову допомогу під час відтворення обстановки та обставин події 22 серпня 2004 року; (б) йому не було надано можливості запросити захисника, обраного ним на власний розсуд у період з 22 по 26 серпня 2004 року, а було нав'язано послуги захисника, призначеного слідчим. Повертаючись до першого аспекту скарги заявника, Суд нагадує, що заявника було затримано за підозрою у вчиненні умисного вбивства з обтяжуючими обставинами та розбою. Отже, відповідно до згаданих принципів практики Суду заявник мав право на доступ до захисника під час проведення його першого допиту (див. пункт 49) та слідчих дій, пов'язаних з цими злочинами. Участь захисника також була обов'язковою відповідно до національного законодавства, оскільки у зв'язку з висунутими проти нього обвинуваченнями йому загрожувало покарання у виді довічного позбавлення волі (див. пункти 35 та 36). Уряд визнав, що жоден захисник не брав участі у відтворенні обстановки та обставин події 22 серпня 2004 року (див. пункти 11 та 46)⁷. Заявник стверджував, що перед відтворенням обстановки та обставин події він знову заявив своє клопотання, подане раніше того ж дня щодо надання правової допомоги С., проте його бажання було проігноровано, а за вказівкою слідчого його було змушено надати зізнавальні показання (див. пункт 11). Уряд, зазначивши, що до заявника не застосовували жодного жорстокого поводження (див. пункт 44), не прокоментував

---

⁷ Справа «Гелетей проти України» (заява № 23040/07) від 24 квітня 2018 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_c52#Text

твердження заявника щодо стверджуваної відмови у доступі до захисника. Уряд лише зазначив, пославшись на протокол відтворення обстановки та обставин події, що заявник погодився давати показання за відсутності правової допомоги, при цьому його конституційне право відмовитися давати показання йому було роз'яснено (див. пункт 46). Отже, із урахуванням наведеного, забезпечення досудового розслідування інформацією щодо особливостей предмету та обстановки кримінальних правопорушень насильницько-майнового спрямування надає можливість як дотриматись вимог, визначених національним кримінальним процесуальним законодавством, так і міжнародних та європейських стандартів відправлення правосуддя.

Висновки. Таким чином, злочинність насильницько-майнового спрямування є сукупністю суспільно небезпечних діянь, що передбачають наявність корисливого умислу, який реалізується кримінальним правопорушником шляхом вчинення активних дій, що передбачають застосування будь-якого виду насильства або погрози його застосування.

Насильницько-майнова злочинність є єдиним кримінально протиправним феноменом, який компілює мотив, мету та спосіб реалізації умислу в одне, недиференційоване на декілька етапів суспільно небезпечне діяння. В цьому контексті єдиною, головною та обов'язковою для врахування під час кваліфікації ознакою насильницько-майнового кримінального правопорушення є наявність корисливої мети, яка реалізується (досягається) насильницьким способом, що втілюється у заборонену (протиправну) діяльність. Окремо також необхідно враховувати, що саме поняття користі в межах кримінальних правопорушень насильницько-майнової спрямованості необхідно тлумачити юридично грамотно, що надасть можливість правильно розмежувати між собою різні кримінальні правопорушення. Зокрема, корисливий мотив може мати місце під час вчинення суспільно небезпечних діянь, які хоча і полягають у прагненні отримати матеріальну вигоду, але без-

посередньо не спрямовані на порушення майнових прав громадян. Наприклад, фактично корисливий мотив може також мати місце у випадках, коли особа вчиняє умисне вбивство з метою уникнути необхідності виплачувати борг. У цьому випадку, хоча і наявний корисливий мотив вбивства, він не полягає у безпосередньому порушенні майнових прав вбитого. Отже, ще однією рисою кримінальних правопорушень насильницько-майнового спрямування є визначення корисливих мотивів та мети як конститутивних ознак таких суспільно небезпечних діянь.

Традиційний підхід надає можливість констатувати, що такого роду правопорушення можуть бути диференційовані на майнові та немайнові. Майнові, як було зазначено, передбачають предметом будь-які речі, гроші та інші цінності, які перебувають в особі на праві власності відповідно до закону. Немайнові є більш складними щодо предмета посягання і полягають в реалізації кримінально протиправного умислу на спричинення майнової шкоди без мети звернення майна (наприклад, такими діями можуть бути погроза знищення майна (ст. 195 КК), необережне знищення або пошкодження майна (ст. 196 КК), порушення обов'язків щодо охорони майна (ст. 197 КК) тощо). Особливою формою реалізації немайнового кримінально протиправного умислу є вчинення такого діяння стосовно людини. Немайнові (некорисливі) правопорушення можуть мати необережну або змішану форму вини.

Обстановка кримінальних правопорушень насильницько-майнового спрямування включає такі складові елементи, як: час та місце вчинення кримінального правопорушення; особливості поведінки осіб, які мають відношення до кримінального правопорушення (кримінальний правопорушник, жертви, свідки тощо); умови, що сприяли вчиненню кримінального правопорушення. Час та місце досліджуваних кримінальних правопорушень є, здебільшого, типовими та залежать від предмета суспільно небезпечного діяння. Останні можуть вчинятись як у денний, так і в нічний час, бути багатоепізодними, продовжува-

ними тощо. Місце реалізації умислу також може бути як одне, так в і передбачати декілька приміщень/територій, на яких реалізовувались різні стадії кримінального правопорушення. Поведінка осіб, які причетні до протиправної події, а також умови, які їй сприяли, надають можливість забезпечити початковий етап досудового розслідування кримінального правопорушення та повинні бути підтвержені або спростовані в ході під час слідчого експерименту. Особливу увагу необхідно звертати також на те, що порушення процесуальних вимог до проведення слідчого експерименту та відтворення обстановки кримінального правопорушення насильницько-майнового спрямування часто стають підставою для звернення до Європейського суду з прав людини.

1.2. Особа кримінального правопорушника та способи вчинення кримінальних правопорушень насильницько-майновоЇ спрямованості

Особа кримінального правопорушника є спільним об'єктом дослідження для наук кримінально-правового циклу. Це зумовлено комплексом тих ознак, які надають можливість не тільки сформувати портрет особи, яка вже вчинила кримінальне правопорушення, а і спиратись на базові характеристики під час проведення досудового розслідування, коли особа ще не встановлена. Варто також відзначити, що типовими для всіх наук є і ознаки, які вважаються основними під час встановлення елементів криміналістичної характеристики. Отже, структурними елементами особи кримінального правопорушника є: соціально-демографічні, морально-психологічні та кримінально-правові ознаки.

Антисуспільна спрямованість особистості – збірне поняття, що включає в себе антигромадські погляди, установки, викривлені ціннісні орієнтації, моральні переконання, деформовану правосвідомість, негативні риси характеру, втілені в домінуючу мотивацію та поведінкову готовність

до волевиявлення у протиправний спосіб. Антисуспільна спрямованість у її крайній формі вираження – суспільній небезпечності – визнається інтегративною властивістю особистості злочинця взагалі та корисливо-насильницьких (грабіжники, розбійники та ін.) зокрема. Отже, особистість, яка вчиняє корисливо-насильницькі злочини – це сукупність соціально притаманних ознак суб'єкта, що були сформовані у процесі несприятливого розвитку особистості та девіантних форм поведінки та визначають її корисливий мотив та насильницьке його досягнення. Поряд з цим особистість такого злочинця підлягає структурному аналізу для дослідження конкретних складових елементів, а саме: найхарактерніших соціально-рольових ознак, які пов'язані із вчиненням злочину, та специфіки дозлочинної поведінки та становлення на шлях вчинення корисливо-насильницьких злочинів. Вивчення особистості злочинця здійснюється з метою з'ясування його характерних рис та ознак, пов'язаних із вчиненням злочину, для того щоб пояснити особливості злочинної поведінки⁸. Корисливо-насильницька (насильницько-майнова) кримінально протиправна діяльність є однією з максимально простих та доступних видів кримінальних правопорушень. Це зумовлено спрощеним алгоритмом реалізації кримінально протиправного умислу, а також мінімальною кількістю учасників, які повинні бути долучені до цього процесу (за винятком специфічних кримінальних правопорушень на кшталт бандитизму). У зв'язку з цим більшість таких діянь вчиняються достатньо молодими та малоосвіченими особами, оскільки останні потребують виключно достатньої фізичної та психологічної підготовки. Водночас відрізняється і ступінь морально-психологічної підготовки, яка перебуває в безпосередній кореляційній площині із соціально-демографічними ознаками та умо-

---

⁸ Семенишин М. Поняття особи, яка вчиняє корисливо-насильницькі злочини. URL: https://ibn.idsi.md/sites/default/files/imag_file/150-155_12.pdf

вами виховання, в яких зростав кримінальний правопорушник.

Найбільш вагомими соціально-демографічними ознаками структурного аналізу особистості корисливо-насильницького злочинця є: стать, вік, освіта, трудова і навчальна занятість, відомості про родину та її матеріальне становище. У своєму взаємозв'язку ці ознаки визначають їх соціальний статус (належність до певної соціальної групи населення та місце в її ієрархії), опосередковано відображають ступінь соціальної адаптації (засвоєння і виконання соціальних ролей). Щодо кримінально-правових ознак, то це відомості не тільки про склад злочину, але і спрямованість та мотивацію протиправної поведінки, одиночний або груповий характер злочинної діяльності, про рядову чи організуючу роль у ній, інтенсивність злочинної діяльності (вперше, декілька разів, попередні судимості, фактичний рецидив). Тобто ця характеристика дає нам уявлення про особу злочинця з кримінально-правових позицій. Морально-психологічні ознаки містять у собі відомості про умови особистісного розвитку, особливості виховання в сім'ї, ставлення до навчання, ставлення до спиртних напоїв, наркотичних засобів і психотропних речовин, ціннісні орієнтації і правосвідомість, дозлочинний спосіб життя у складі малої соціальної групи, а також індивідуальні психологічні риси (інтелектуальні та емоційно-вольові), показники психічного здоров'я. Вказані відомості відображають особливості соціалізації особистості злочинця, специфіку негативних впливів, формування криміногенної орієнтації та мотивації вчинення корисливо-насильницьких злочинів⁹. Отже, *під особою кримінального правопорушника, який вчиняє діяння насильницько-майнового спрямування, необхідно розуміти сукупність нормативно-правових, морально-психологічних та соціально значущих ознак особистості,*

---

⁹ Там само.

які спрощують/зумовлюють реалізацію кримінально протиправного умислу, спрямованого на досягнення корисливої мети шляхом вчинення насильницьких дій будь-якої інтенсивності та змісту (фізичного, психологічного, сексуального тощо).

Соціально-демографічні ознаки корисливих насильницьких злочинців, які відбивають результат адаптації до нової моделі суспільного розвитку, ступінь залучення до ринкових соціально-економічних практик, демонструють специфіку реагування на виклики сьогодення, якість виконання загальноприйнятих соціальних ролей, констатують належність до певної соціальної групи населення та місце, яке злочинці посідають у системі суспільних відносин. Окрім цього, соціально-демографічні ознаки тісно пов'язані із світоглядними позиціями, ціннісними орієнтаціями, колом інтересів, способом життя, мотивацією поведінки, знаходять своє продовження і конкретизацію в них. Важливість цього положення вимагає підвищеної кримінологічної уваги, адже соціально-демографічна характеристика по суті є тією визначальною рамкою, що задає контури усього морально-психологічного образу досліджуваної категорії злочинців, проливає світло на їх соціальні зв'язки і найголовніше – ставлення до соціальної дійсності, інших людей, самого себе¹⁰. Соціально-демографічні ознаки є базовими, оскільки саме ці ознаки утворюють площину для формування особи кримінального правопорушника. Аналіз правоохоронної звітності та правоохоронної практики надав можливість отримати такі зведені дані щодо типових соціально-демографічних ознак особи, яка вчиняє кримінальні правопорушення насильницько-майнового спрямування:

---

¹⁰ Поліщук Г. С. Щодо соціально-демографічної характеристики осіб, які вчиняють крадіжки з проникненням у житло, інше приміщення чи сховище. URL: http://elar.naiu.kiev.ua/bitstream/123456789/7840/1/КРИМІНОЛОГІЧНА%20ТЕОРІЯ%20%20Ч%201_p194-199.pdf

– **вік: 18–28:** у 2019 році – 43,2%; у 2020 році – 41,5%; у 2021 – 43,3%; 2022 – 48,8%; станом на серпень 2023 – 48,8%; **29–39:** у 2019 році – 25,6%; у 2020 році – 23%; у 2021 – 28%; у 2022 – 27,2%; станом на серпень 2023 року – 35,2%. Варто відзначити, що розглядувані суспільно небезпечні діяння притаманні особам більш молодшого віку, що зумовлено насильницьким способом досягнення корисливої мети. Окремо також необхідно зауважити і на тому, що здебільшого молодим особам притаманна певна комунікабельність, конформність, а також інші якості, які спрощують усвідомлення прагнення до вчинення протиправного діяння та нівелювання правової моралі;

– **стать: жінки:** у 2019 році – 2,7%, у 2020 році – 6,4%, у 2021 році – 3,7%; у 2022 році – 9%; станом на 2023 рік – 0%. Кримінальні правопорушення насильницько-майнового спрямування частіше вчиняються чоловіками через особливості алгоритму, необхідного для досягнення мотиву та мети. Зокрема, насильницькі суспільно небезпечні діяння будь-якого спрямування жінками вчиняються дуже рідко, що також зумовлено особливостями психоемоційної та фізіологічної сфери;

– **освіта: базова середня та профільна середня:** у 2019 році – 66,2%; у 2020 – 61,5%; у 2021 році – 71,6%; у 2022 році – 72,7%; станом на серпень 2023 року – 64,7%; **професійна (професійно-технічна):** у 2019 році – 21,6%; у 2020 році – 23%; у 2021 році – 15%; у 2022 році – 12%; станом на серпень 2023 року – 17,6%; **працевлаштування: працевдатний, але такий, що ніде не працює та не навчається:** у 2019 році – 87,8%; у 2020 – 83%; у 2021 – 81%; у 2022 – 90%; станом на серпень 2023 року – 58,8%. Відсутність належного рівня освіти заважає гідному працевлаштуванню, у зв'язку з чим такі особи мають звертатися до пошуку альтернативних способів заробітку, одним з яких стають майнові (корисливі) протиправні діяння.

– **громадянство:** громадяни України: у 2019 році – 98,6%; у 2020 році – 98%; у 2021 році – 98%; у 2022 році – 100%; станом на серпень 2023 року – 100%.

Морально-психологічні ознаки. Набір таких ціннісних преференцій, як сім'я, здоров'я, друзі, свобода, ділова активність опосередковано вказують на ті дефіцитарні блага, яких у дійсності забракло корисливим насильницьким злочинцям під час соціалізації. Із проєкції лінії вибудованої життєвої стратегії вбачається спроба компенсації бажаних соціальних рубежів і високих ідеалів, досягти яких у реальному розгортанні особистого розвитку не вдалося. Звідси бере виток потаємна озлобленість на оточуючих за нерозуміння і недооцінку як соціально повноцінної особистості, котра, між іншим, не гірше за решту здатна виконувати роль глави сім'ї, годувальника, турботливих батьків. До структури стратегічних цілей входять неабиякі сподівання на міцне здоров'я як гарант здійснення життєвих задумів, аргумент доведення власної спроможності підкоряти силою і повелівати. Впадає у вічі приховане розчарування в друзях, які не виправдали довіри (як співучасники, що згодом буде доведено емпірично) та не заслуговують поваги, хоча пошук надійних і відданих приятелів рано чи пізно таки має завершитися успіхом. Слід підкреслити протестну форму свободи проти правомірних обмежень вибору можливих засобів реалізації життєвих домагань. Привертає увагу той факт, що корисливим насильницьким злочинцям на відміну від корисливих ненасильницьких не потрібна любов і життєва мудрість, бо у них до певної міри якісно інша життєва стратегія, в якій ставка робиться на зухвалість і безкомпромісність, впевненість взяти силою всі ті блага, які становлять життєвий інтерес. Переконатися у цьому можна, виходячи з аналізу інструментальних цінностей, які по суті виконують роль поведінкових орієнтирів. Найвищі рангові місця в корисливих насильницьких злочинців посідають тверда воля, самоконтроль, відповідальність, акуратність й освіченість. Одразу зазначимо, що наведений набір рис – це лише той ідеал, уявлення про стандартний набір суто чоловічих рис, яких хотілося б набути респондентам для підняття самооцінки й більш високого статусу серед оточення.

Насправді резонно припустити відсутність або недостатню вираженість цих рис, так необхідних для досягнення життєвого успіху та уникнення невдач. Зважимо також на специфічний зміст цінностей-засобів, що вкладається у них корисливими насильницькими злочинцями¹¹. Реалізація кримінально протиправного умислу на вчинення кримінальних правопорушень насильницько-майнового спрямування потребує від особи таких рис, як: відсутність правової освіти, знижений рівень правосвідомості; лабільне відношення до оточуючого середовища тощо. Наведені риси надають можливість суб'єкту ігнорувати встановлені кримінальним законодавством вимоги та здійснювати деструктивний вплив на певні суспільні відносини.

Тверда воля пов'язується з рішучістю та жорсткістю, дотриманням умов попередньої домовленості про напад, високою готовністю у разі необхідності піти на вбивство потерпілого. Самоконтроль – базова цінність інструментальної агресії, передбачає обмірковане рішення про напад, вміння опановувати страх, уважність до деталей. Відповідальність – передусім це надійність, упевненість у здатності виконати задумане посягання і забезпечити кінцевий результат за будь-яку ціну, підстрахувати співучасника за нестандартного розвитку ситуації нападу. Акуратність має декілька інтерпретацій, пов'язаних із способом життя та стилем поведінки. Як елемент способу життя, включає побутову охайність, правильний вибір свого оточення, шанобливе ставлення до партнера по спілкуванню, щоб не нашкодити собі, не видати зайву інформацію. Як індивідуальний стиль поведінки, акуратність втілюється у принцип «не наслідуй», знищ речові докази, «прибери за собою», тобто подбай про те, щоб не залишилося свідків, у тому числі убий потерпілого «про всяк випадок». Освіченість знаходить вираз у необхідності кримінального досвіду, набуття знань і навичок, злочинного

---

¹¹ Гнатенко В. С. Теоретико-правова парадигма доказування у кримінальному провадженні : монографія. Вінниця : ТВОРИ, 2022. 140 с.

професіоналізму. Освіченість також тлумачиться як вміння вести грамотну лінію захисту при затриманні, налагоджувати стосунки із потрібними людьми, завдяки розумовим здібностям отримувати матеріальну вигоду, скрізь мати свій інтерес. Цілком очевидно, що дійсне володіння переліченими особистими рисами перетворило б їх носія в успішного злочинця, здатного безкарно збагачуватися насильницьким шляхом тривалий час. А поки що корисливим насильницьким злочинцям залишається лише присвоювати насправді невластиві їм риси характеру і моделі поведінки¹². Морально-психологічні ознаки також тісно пов'язані із кримінально-правовими, оскільки формуються під впливом останніх як на передкримінальному етапі (деморалізація, залежності, створення злочинної організації/організованої групи та вчинення малозначних діянь тощо), так і на посткримінальному етапі (вчинення суспільно небезпечних діянь із наявною незнятою/непогашеною судимістю тощо). Небезпечними та непоодинокими також є випадки залучення дітей до зайняття такого роду протиправною діяльністю, що також відповідним чином характеризує кримінального правопорушника.

Кримінально-правові ознаки. Вчинення кримінальних правопорушень насильницько-майнової спрямованості у стані алкогольного сп'яніння: у 2019 році – 65,3%; у 2020 році – 43,4%; у 2021 році – 65,2%, у 2022 році – 54,7%, станом на серпень 2023 року – 65,1%. **Вчинення у складі організованої групи чи злочинної організації:** у 2019 році – 32,1%, у 2020 році – 21,2%, у 2021 році – 21,6%; у 2022 році – 19,2%, станом на серпень 2023 року – 12,2%. **Вчинення особами, які мають кримінальний досвід/судимість:** у 2019 році – 76,2%; у 2020 році – 59,7%; у 2021 році – 78,1%; у 2022 році – 68,3%; станом на серпень 2023 року – 71,2%. **Вчинення із залученням неповнолітніх осіб:** у 2019 році – 21,2%; у 2020 році –

---

¹² Там само.

12,9%; у 2021 році – 18,3%; у 2022 році – 19,8%; станом на серпень 2023 року – 12,4%.

Отже, криміналістично типові ознаки особи кримінального правопорушника, який вчиняє суспільно небезпечні діяння насильницько-майнового спрямування, є такими: чоловік (95,64%), 18–28 років (45,12%), який має базову середню та профільну середню освіту (67,34%), громадянин України (98,4%), працездатний, але такий, що ніде не працює та не навчається (80,12%). Вчинив кримінальне правопорушення у стані алкогольного сп'яніння (58,74%), має незняту/непогашену судимість/кримінальний досвід (70,7%). Вчинив діяння із залученням неповнолітніх осіб (16,92%), у складі організованої групи/злочинної організації (21,26%).

Конститутивним (базовим) елементом криміналістичної характеристики будь-якого кримінального правопорушення є спосіб його вчинення. З точки зору кримінального права та кримінології останній є факультативною ознакою об'єктивної сторони складу суспільно небезпечного діяння і здебільшого не впливає на кваліфікацію протиправного діяння. Виключенням є випадки, коли спосіб вчинення кримінального правопорушення є його кваліфікуючою або особливо кваліфікуючою ознакою. В контексті кримінальних правопорушень корисливої (майнової) спрямованості прикладами є суспільно небезпечне діяння, передбачене ч. 2 ст. 194 КК України (умисне знищення або пошкодження чужого майна, що заподіяло шкоду у великих розмірах, вчинене шляхом підпалу, вибуху чи іншим загальнонебезпечним способом, або заподіяло майнову шкоду в особливо великих розмірах, або спричинило загибель людей чи інші тяжкі наслідки); ч. 2 ст. 194-1 КК України (умисне пошкодження або руйнування об'єктів електроенергетики, якщо ці дії призвели або могли призвести до порушення нормальної роботи цих об'єктів, або спричинило небезпеку для життя людей, учинені повторно або за попередньою змовою групою осіб, або загальнонебезпечним способом) тощо; насильницько-майнової спрямованос-

ті: ст. 195 КК України (погроза знищення чужого майна шляхом підпалу, вибуху або іншим загальнонебезпечним способом, якщо були реальні підстави побоюватися здійснення цієї погрози) тощо.

Що стосується криміналістики, спосіб вчинення кримінальних правопорушень корисливо-насильницької спрямованості надає можливість отримати інформацію, яка може утворити підґрунтя для побудови наступних етапів досудового розслідування взагалі та процесу пізнання зокрема. Таким чином, беззаперечним фактом є те, що спосіб вчинення суспільно небезпечного діяння є міжгалузевим предметом наук кримінально-правового циклу та дотичних наукових галузей.

Науки кримінального циклу, досліджуючи спосіб вчинення злочину, мають виходити з єдиного загального поняття способу, сформульованого в теорії кримінального права. Поняття способу в інших юридичних науках має бути підпорядкованим кримінально-правовому, оскільки наука кримінального права є фундаментальною базою для інших¹³. Об'єктивні ознаки способу, на думку вченого, характеризують насамперед динамічний (операційний) процес вчинення злочину, дають змогу розглядати злочин з його зовнішнього боку. Вони свідчать про те, яким чином, у яких умовах, за допомогою яких сил та засобів вчинена дія (бездіяльність), визнана злочинною¹⁴. Спосіб вчинення кримінальних правопорушень у криміналістиці завжди був об'єктом детальної уваги вчених, оскільки він виступає своєрідним «ключем» до розкриття кримінальних правопорушень, відображає характерні риси діяльності особи, є визначальною ланкою в розробці окремих методик і в деяких випадках уможливорює розмежування окремих видів кримінальних правопорушень, нерідко ставить перед кри-

¹³ Тарасенко О. І. Типові слідчі ситуації та програми розслідування бандізму. URL: <https://dspace.univd.edu.ua/server/api/core/bitstreams/b6e4459f-d799-4b4c-9001-0526058382ad/content>

¹⁴ Там само

міналістикою нові завдання тощо¹⁵. Аналіз правоохоронної та судової практики дає підставу вважати, що спосіб вчинення кримінального правопорушення включає в себе всі базові стадії реалізації кримінально протиправного умислу, зокрема ті, що передбачають передкримінальний (готування) та посткримінальний (приховування слідів протиправної події) етапи. Отже, помилково є думка про те, що способом вчинення кримінального правопорушення необхідно вважати безпосереднє вчинення дій, необхідних для отримання бажаних суспільно небезпечних наслідків, що зумовлено загальною метою, яка охоплює кримінальне правопорушення на всіх трьох стадіях, у зв'язку з чим спосіб його вчинення не може бути диференційованим. *Спосіб вчинення кримінального правопорушення також нерозривно пов'язаний із його обстановкою, оскільки враховує об'єктивні умови реалізації кримінально протиправного умислу.* Водночас спосіб вчинення кримінальних правопорушень насильницько-майнової спрямованості, які не передбачали етапу підготовки та характеризуються спонтанним умислом, є односкладним та полягає виключно в діях, спрямованих на досягнення мети та отримання бажаних наслідків.

Таким чином, *під способом вчинення кримінального правопорушення у криміналістиці доцільно розуміти комплекс причинно-функціональних та системно-інструментальних дій кримінального правопорушника, об'єднаних єдиним умислом та сформованих під впливом об'єктивних та суб'єктивних чинників, а також необхідних та достатніх для досягнення мети суспільно небезпечного діяння.* Способи вчинення кримінальних правопорушень насильницько-майнової спрямованості, залежно від обстановки суспільно небезпечного діяння можна диференціювати на простий та складений. Простий не передба-

---

¹⁵ Войтович Є.М. Методика розслідування насильницького зникнення людини : дис. ... доктора філософії : 081 – Право / Національна академія внутрішніх справ. Київ. 2021. 276 с.

чає передкримінального етапу, складний – охоплює передкримінальний, кримінальний та посткримінальний етапи, які обов'язково мають бути зумовлені та пов'язані однією *корисливою метою*. Однак доцільно також урахувувати, що досліджувані кримінальні правопорушення мають свою особливість, якою є те, що спосіб досягнення корисливої мети на кримінальному етапі завжди є насильницьким, на відміну від передкримінального, який передбачатиме підшукування знарядь, засобів, співучасників, необхідних для реалізації умислу, а також посткримінального, який може мати виключно функціональний характер та передбачати приховування слідів протиправної події. Варто також звернути увагу на існування випадків, коли кримінальні правопорушники не тільки не прагнуть приховати свої наслідки свого протиправного діяння, а і свідомо їх демонструють (наприклад, це стосується кримінальних правопорушень насильницько-майнового спрямування, зумовлених військовими діями держави-агресора). Ускладнює встановлення способу і вчинення діяння у складі організованої групи чи злочинної організації, оскільки в такому випадку дії співучасників заздалегідь розподілені (табл. 1).

Отже, з урахуванням наведеного можна підсумувати, що інформація про спосіб вчинення кримінальних правопорушень насильницько-майнової спрямованості надає можливість для реалізації в межах досудового розслідування таких дій, як: 1) побудова слідчих версій та слідчої тактики; 2) організація та поетапне планування процесу розслідування; 3) обрання необхідних слідчих (розшукових) та негласних слідчих (розшукових) дій; 4) визначення механізму реалізації кримінально протиправного умислу; 5) прийняття обґрунтованих процесуальних рішень; 6) побудова стратегії запобігання таким кримінальним правопорушенням та зниження кількості латентних суспільно небезпечних діянь. Із урахуванням наведеного доцільним є і диференціація дій, спрямованих на отримання бажаних наслідків залежно від стадії.

Таблиця 1

Стадія реалізації кримінально протиправного умислу	Заздалегідь плановані кримінальні правопорушення	Спонтанні кримінальні правопорушення
	<i>Спосіб реалізації кримінально протиправного умислу</i>	
Перед-кримінальна	<ol style="list-style-type: none"> 1. Ненасильницький, але спрямований на насильницький спосіб отримання корисливої мети: підшукування знарядь та засобів фізичного впливу; застосування психічного впливу (погрози, залякування, шантаж тощо). 2. Ненасильницький – має місце у випадках, коли особа заздалегідь не планувала реалізовувати протиправний умисел насильницьким способом, а насильство на кримінальній стадії зумовлено об'єктивними обставинами (наприклад, агресивно-провокаційною поведінкою потерпілого тощо). 3. Насильницький – застосування психічного насильства. 	Відсутня
Кримінальна	Насильницький	Насильницький
Пост-кримінальна	<ol style="list-style-type: none"> 1. Насильницький – психічне або фізичне насильство, спрямоване на приховання слідів протиправної події. 2. Ненасильницький – вчинення дій, спрямованих на приховування слідів протиправної події без застосування насильства. 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Насильницький – психічне або фізичне насильство, спрямоване на приховання слідів протиправної події; 2. Ненасильницький – вчинення дій, спрямованих на приховування слідів протиправної події без застосування насильства.

Підготовка до кримінальних правопорушень насильницько-майнової спрямованості передбачає реалізацію таких дій, як: 1) обрання потенційної потерпілої особи, що відбувається з урахуванням матеріального становища або особистих мотивів кримінального правопорушення, об'єктивних умов, які сприяють реалізації кримінально протиправного умислу саме щодо цієї жертви, а також віктимна поведінка останньої. На цьому етапі частіше кримінальний правопорушник вивчає особу потенційної жертви для обрання максимально достатнього способу отримання бажаних наслідків; 2) планування кримінальної стадії та підшукування засобів та знарядь кримінального правопорушення, за необхідності – обрання співучасників та розподіл ролей; 3) за необхідності попереднє вчинення психічного насильства (залякування, погрози, шантаж) без вчинення безпосередніх дій; 4) обрання потенційно необхідних способів приховування слідів кримінально протиправної події на посткримінальній стадії.

Реалізація кримінально протиправного умислу на вчинення кримінальних правопорушень насильницько-майнової спрямованості передбачає реалізацію таких дій, як: 1) вчинення заздалегідь запланованих дій; 2) забезпечення умов для реалізації співучасниками своїх функцій (які не завжди можуть мати насильницький характер.)

Учені також вказують, що способи вчинення кримінальних правопорушень насильницько-майнової спрямованості можуть відрізнятися від умов: спосіб скоєння корисливих насильницьких злочинів проти життя та здоров'я (вбивства з корисливих мотивів і вбивства на замовлення) полягає у діяннях – посягання на життя іншої особи; наслідках у вигляді фізіологічної смерті потерпілого; причинному зв'язку між вказаними діяннями та наслідками. Найчастіше умисне вбивство вчиняється шляхом дії, спрямованої на порушення функцій чи анатомічної цілісності життєво важливих органів іншої людини. Мотив і мета злочину підлягають обов'язковому з'ясуванню, оскільки під час скоєння корисливо-насильницьких злочинів вони

є кваліфікуючими ознаками; – спосіб скоєння корисливо-насильницьких злочинів проти власності (грабежі, розбої, вимагання) полягає у протиправному заволодінні чужим майном шляхом застосування чи погрози застосування насильства; – спосіб скоєння корисливо-насильницьких злочинів проти громадської безпеки (бандитизм), де потерпілими є іноземці, полягає в тому, що його специфічними проявами є організація озброєної банди та участь у ній або у вчинюваному нею нападі; – спосіб скоєння інших корисливо-насильницьких злочинів, зокрема незаконного заволодіння транспортним засобом, незаконного позбавлення волі або викрадення людини, полягає в умисних діях, спрямованих на заволодіння транспортним засобом і людиною насильницьким способом і з корисливих мотивів¹⁶. Таким чином, заздалегідь плановане насильницько-майнове правопорушення за способом реалізації умислу відрізняється від спонтанного, зокрема якістю знарядь та засобів, які застосовуються.

Так, відповідно до вироку Приморського районного суду м. Одеси від 24 липня 2023 року (справа № 522/12061/18, провадження № 1-кп/522/434/23) осіб було обвинувачено у вчиненні кримінального правопорушення, передбаченого ч. 3 ст. 187 КК України за таких обставин: *02.06.2018 приблизно о 22 годині 45 хвилин ОСОБА_5 разом з особою, матеріали щодо якої виділені в окреме провадження, заздалегідь маючи спільним злочинний намір на напад з метою заволодіння чужим майном, перебували поряд із готелем «Apart Hotel Rishelye », що розташований за адресою: м. Одеса, вул. Рішельєвська, 64. Перебуваючи поряд із металевими воротами, ОСОБА_5 та особа, матеріали щодо якої виділені в окреме провадження, розділили свої злочинні дії, а саме особа, матеріали щодо якої виділені в окреме провадження, перебуваючи на вулиці поряд із вхо-*

---

¹⁶ Фаєр І. В. Криміналістична характеристика корисливо-насильницьких злочинів, скоєних щодо іноземців. URL: http://www.nvppp.in.ua/vip/2020/6/tom_2/41.pdf

дом до подвір'я будинку, спостерігав за відсутністю сторонніх людей, які б могли завадити вчиненню злочину, в свою чергу ОСОБА_5 за допомогою викраденого у прибиральниці готелю ОСОБА_8 та заздалегідь підготовленого електронного ключа відчинив металеві ворота, які ведуть до внутрішнього подвір'я готелю «Apart Hotel Rishelye». Вирішивши, що в приміщенні вищезазначеного готелю ймовірно зберігається цінне майно постояльців, яким можливо заволодіти, ОСОБА_5 підійшов до дверей кімнати №5, в якій відпочивав ОСОБА_9 разом із ОСОБА_10. Реалізуючи спільний злочинний намір, усвідомлюючи протиправний характер своїх дій, ОСОБА_5 постукав у входні двері кімнати №5 та назвавшись співробітником поліції, останній наказав потерпілому відчинити двері. ОСОБА_11 став у коридорі до стіни, після чого ОСОБА_5 перевірів вміст кишень останнього. Не виявивши у кишенях потерпілого цінного майна ОСОБА_5 зайшов до приміщення кімнати №5, де на столі побачив належний потерпілому мобільний телефон марки Iphone 7+ в копусі чорного кольору, вартістю 31 100 грн, який визначив об'єктом свого злочинного посягання. Окрім того, побачивши поряд із телефоном гаманець чорного кольору, вартістю 1000 грн, в якому перебували купюри різних номіналів, загальною сумою 600 грн та 100 дирхам ОАЕ (що на момент скоєння злочину дорівнює 700 грн), водійське посвідчення та кредитні картки на ім'я потерпілого, ОСОБА_5 також визначив його об'єктом свого злочинного посягання, після чого заволодів вищевказаними речами та поклав їх до себе в кишеню. Разом із викраденим майном ОСОБА_5 почав направлятися в бік виходу з приміщення готелю, при цьому незважаючи на наказ потерпілого про зупинення своїх злочинних дій, спільно з особою, матеріали щодо якої виділені в окреме провадження, швидко покинули приміщення внутрішнього двору будинку.

Вищевказаним кримінальним правопорушенням потерпілому спричинено матеріальну шкоду на загальну суму

34 400 грн¹⁷. Отже, наведений приклад ілюструє особливості передкримінальної та кримінальної стадії реалізації протиправного умислу заздалегідь планованого суспільно небезпечного діяння.

Відповідно до вироку Кіровоградського районного суду м. Кіровограда від 26 липня 2023 року (справа № 404/7948/16-к, номер провадження 1-кп/404/70/18) особу обвинувачено у вчиненні кримінального правопорушення, передбаченого ч. 1 ст. 187 КК України за таких обставин: *26.10.2016 року приблизно о 11.40 годині ОСОБА_3 перебував біля будинку № 20 к. 3 по вул. Попова в м. Кропивницький разом з раніше йому знайомим ОСОБА_6. У цей момент у нього виник корисливий умисел, спрямований на заволодіння чужим майном. Так, ОСОБА_3 застосував насильство, яке є небезпечним для життя чи здоров'я особи, що виразилося у нанесенні близько двох ударів кулаком правої руки в область голови потерпілого, від чого останній втратив свідомість. Продовжуючи реалізовувати свій злочинний корисливий умисел, ОСОБА_3 заволодів майном, яке належить ОСОБА_6, а саме: грошовими коштами на суму 200 доларів США, які в перерахунку на національну валюту становлять 5119,06 грн, а також мобільним телефоном марки «Lenovo A706», білого кольору, вартість якого відповідно до висновку експерта № 385 від 18.11.2016 року становить 1 167,50 грн, із залишком грошових коштів на рахунку на суму 10 грн, грошові кошти на суму 350 грн, які знаходились у лівій зовнішній кишені штанів, одягнених на потерпілому, а також автомагнітолою марки «Shuttle», вартістю зі слів потерпілого 400 грн. Заволодівши майном, продовжуючи реалізовувати свій злочинний умисел, ОСОБА_3 наніс ще не менше одного удару кулаком правої руки в область голови ОСОБА_6. Тим самим, спричинив потерпілому,*

---

¹⁷ Вирок Приморського районного суду м. Одеси від 24 липня 2023 року (справа № 522/12061/18, провадження № 1-кп/522/434/23). URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/112417423>

відповідно до висновку експерта № 1821 від 21.11.2016 року, тілесні ушкодження у вигляді закритої черепно-мозкової травми: струсу головного мозку, гематоми обох вилицевих ділянок, що належать до категорії легких тілесних ушкоджень, які викликали короточасний розлад здоров'я, враховуючи наявність черепно-мозкової травми, потерпілий міг втратити свідомості на деякий час.

Після чого з місяця вчинення кримінального правопорушення ОСОБА_3 зник, викраденим майном розпорядився на власний розсуд, чим спричинив ОСОБА_6 матеріальну шкоду на загальну суму 7046,56 гривень¹⁸. Отже, наведені приклади свідчать про те, що здебільшого спонтанні кримінальні правопорушення насильницько-майнової спрямованості відрізняються елементарністю алгоритму реалізації кримінально протиправного умислу та односкладністю його сценарію.

Приховування кримінальних правопорушень насильницько-майнової спрямованості передбачає реалізацію таких дій, як: 1) утримання потерпілого від розголошення інформації щодо події кримінального правопорушення (зокрема, шляхом вчинення психічного насильства); 2) забезпечення приховування/знищення слідів кримінальної події (наприклад, шляхом інсценування або приховування події під інше кримінальне правопорушення); 3) надання завідомо неправдивої інформації органам досудового розслідування, а також створення інших умов, достатніх для перешкоджання нормальному перебігу досудового розслідування. Способи приховування кримінальних правопорушень насильницько-майнової спрямованості можуть комбінуватись.

Важливо, що насильницький спосіб становить зовнішній вияв корисливого мотиву в проекції на кінцевий результат дії. Цільова заданість та інструментальна своєрідність мотивації корисливо-насильницьких злочинів дає

---

¹⁸ Вирок Кіровського районного суду м. Кіровограда від 26 липня 2023 року (справа № 404/7948/16-к, номер провадження 1-кп/404/70/18). URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/112425239>

підстави говорити про їхню підвищену суспільну небезпечність¹⁹. Як свідчать практичні дані, під час скоєння корисливо-насильницьких злочинів до іноземців переважно застосовується фізичне насильство. В окремих випадках застосовується психічне насильство. Це пов'язано з тим, що злочинці розраховують на тимчасовість перебування іноземців на території України, що потерпіла особа не матиме часу й можливості звертатися до правоохоронних органів за фактом скоюваного щодо нього корисливо-насильницького злочину. Опір і протидія потенційної жертви долається максимально швидко. Спосіб скоєння корисливо-насильницьких злочинів, скоєних проти іноземців, характеризується використанням засобів і знарядь. Ідеться про вогнепальну та холодну зброю, вибухові пристрої, предмети господарсько-побутового призначення (ножі, сокири, молотки, викрутки), підшукані, виготовлені та спеціально пристосовані предмети (бити, шматки арматури, наручники, електрошокери), пневматичну, травматичну, газову зброю.

Висновки. *Криміналістично типові ознаки особи кримінального правопорушника, який вчиняє суспільно небезпечні діяння насильницько-майнового спрямування, є такими:* чоловік (95,64%), 18–28 років (45,12%), який має базову середню та профільну середню освіту (67,34%), громадянин України (98,4%), працездатний, але такий, що ніде не працює та не навчається (80,12%). Вчинив кримінальне правопорушення у стані алкогольного сп'яніння (58,74%), має незняту/непогашену судимість/кримінальний досвід (70,7%). Вчинив діяння із залученням неповнолітніх осіб (16,92%), у складі організованої групи/злочинної організації (21,26%).

Під способом вчинення кримінального правопорушення у криміналістиці доцільно розуміти комплекс причинно-

---

¹⁹ Фаєр І.В. Криміналістична характеристика корисливо-насильницьких злочинів, скоєних щодо іноземців. URL: http://www.nvppp.in.ua/vip/2020/6/tom_2/41.pdf

функціональних та системно-інструментальних дій кримінального правопорушника, об'єднаних єдиним умислом та сформованих під впливом об'єктивних та суб'єктивних чинників, а також необхідних та достатніх для досягнення мети суспільно небезпечного діяння. Способи вчинення кримінальних правопорушень насильницько-майнової спрямованості залежно від обстановки суспільно небезпечного діяння можна диференціювати на простий та складений. Простий не передбачає передкримінального етапу, складний – охоплює передкримінальний, кримінальний та посткримінальний етапи, які обов'язково мають бути зумовлені та пов'язані однією корисливою метою. Однак доцільно також урахувати, що досліджувані кримінальні правопорушення мають свою особливість, якою є те, що спосіб досягнення корисливої мети на кримінальному етапі завжди є насильницьким, на відміну від передкримінального, який передбачатиме підшукування знарядь, засобів, співучасників, необхідних для реалізації умислу, а також посткримінального, який може мати виключно функціональний характер та передбачати приховування слідів протиправної події. Варто також звернути увагу на існування випадків, коли кримінальні правопорушники не тільки не прагнуть приховати наслідки свого протиправного діяння, а й свідомо їх демонструють (наприклад, це стосується кримінальних правопорушень насильницько-майнового спрямування, зумовленим військовими діями держави-агресора). Ускладнює встановлення способу і вчинення діяння у складі організованої групи чи злочинної організації, оскільки в такому разі дії співучасників заздалегідь розподілені.

Із урахуванням наведеного можна підсумувати, що інформація про спосіб вчинення кримінальних правопорушень насильницько-майнової спрямованості надає можливість для реалізації в межах досудового розслідування таких дій, як: 1) побудова слідчих версій та слідчої тактики; 2) організація та поетапне планування процесу розслідування; 3) обрання необхідних слідчих (розшукових)

та негласних слідчих (розшукових) дій; 4) визначення механізму реалізації кримінально протиправного умислу; 5) прийняття обґрунтованих процесуальних рішень; 6) побудова стратегії запобігання таким кримінальним правопорушенням та зниження кількості латентних суспільно небезпечних діянь. Із урахуванням наведеного доцільним є і диференціація дій, спрямованих на отримання бажаних наслідків залежно від стадії.

1.3. Типові слідові картини кримінальних правопорушень насильницько-майнової спрямованості

Слідові картини будь-яких кримінальних правопорушень входять до елементів криміналістичної характеристики та виявляються на початковому етапі досудового розслідування під час проведення невідкладної слідчої (розшукової) дії, якою є огляд місця події. В загальному розумінні під слідами кримінальних правопорушень прийнято розуміти зміни навколишнього середовища, зумовлені вчиненням кримінально протиправного діяння. Сліди можуть бути матеріальними (такими, що підлягають фізичному контакту дослідника) та ідеальними (сліди, які відобразились у пам'яті людини). Водночас логічним висновком є те, що найбільш інформативні – матеріальні сліди, які можуть бути досліджені під час проведення судової експертизи та з меншою ймовірністю можуть бути піддані сумніву.

Сліди кримінального правопорушення входять до процесу пізнання, оскільки містять як інформацію про кримінальну подію, так і про осіб, які до неї причетні. Всі стадії кримінального правопорушення та способи його вчинення відображаються в слідовій картині, яка фактично утворює сукупність доказів, достатніх для прийняття об'єктивних процесуальних рішень. Отже, можна говорити про наявність такої сукупності, як: слідова картина – обстановка кримінального правопорушення – спосіб реалізації кримінально-протиправного умислу – особа кримінального правопорушника.

Більшість слідів залишаються на місці їх учинення, тому зрозумілим є їх взаємозв'язок з обстановкою вчинення злочину. Подія злочину – один із матеріальних процесів дійсності, що пов'язана і взаємозумовлена з іншими процесами, подіями і явищами, відбивається в них і сама є відображенням якихось процесів. Будь-яка подія пов'язана зі змінами в навколишньому середовищі і для того, щоб дізнатися про подію злочину, необхідно виокремити пов'язані з ним зміни. Лише за слідами, які досліджуються в ході розслідуваної події, можна судити про його зміст²⁰. Так, дійсно, відомості про сліди злочину можуть ставати після відповідного закріплення джерелами доказів та й взагалі надають можливість встановити інформацію про способи вчинення злочину, обстановку, особу злочинця тощо²¹. «Слідова картина» включає ідеальні відображення і матеріальні сліди як джерела видимих і невидимих, прогнозованих слідів, що утворилися в момент вчинення злочину²². Наприклад, встановивши, що розбійник використовував вогнепальну зброю, слід вживати заходів до пошуку куль, гільз, слідів пострілу і перевірити, як одну з версій, припущення про те, що розбійний напад вчинено особою, яка має ліцензію (дозвіл) на зберігання зброї для самооборони. Значною мірою характер слідів, які залишають злочинці, залежить від місця вчинення нападу. Як зазначалося, при вчиненні розбійних нападів у багатьох випадках використовується вогнепальна зброя та вибухівка, транспортні засоби, що супроводжується вбивством, нанесенням тілесних ушкоджень, руйнуванням (зламом) перешкод або замикаючих пристроїв сховищ.

²⁰ Зав'ялов С. М. Спосіб вчинення злочину: сучасні проблеми вивчення та використання у боротьбі зі злочинністю : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Київ, 2005. 20 с.

²¹ Тарасенко О. І. Типові слідчі ситуації та програми розслідування бандітизму. URL: <https://dspace.univd.edu.ua/server/api/core/bitstreams/b6e4459f-d799-4b4c-9001-0526058382ad/content>

²² Тимошенко В. А. Наркобізнес: національна та міжнародна протидія новим викликам : монографія. Київ, 2006. 371 с.

На місці події неминуче залишаються матеріальні сліди злочину: відбитки пальців рук, сліди ніг, транспортних засобів, знарядь злomu, вибухових пристроїв, пострілів тощо²³. Як було зазначено, більшість слідів кримінальних подій можуть бути згруповані та класифіковані відповідно до наявних видів (підвидів) експертиз, передбачених в Інструкції про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень, затвердженій наказом Міністерства юстиції України від 08.10.1998 № 53/5 (у редакції наказу Міністерства юстиції України від 26.12.2012 № 1950/5).

У наведеному документі визначено, що одним із основних видів (підвидів) експертизи є: криміналістична; почеркознавча; лінгвістична експертиза мовлення; технічна експертиза документів; експертиза зброї та слідів і обставин її використання; трасологічна (крім досліджень слідів пошкодження одягу, пов'язаних з одночасним спричиненням тілесних ушкоджень, які проводяться в бюро судово-медичної експертизи); фототехнічна, портретна; експертиза голограм; відео-, звукозапису; вибухотехнічна; техногенних вибухів; матеріалів, речовин та виробів (лакофарбових матеріалів і покриттів; полімерних матеріалів; волокнистих матеріалів; нафтопродуктів і пально-мастильних матеріалів; скла, кераміки; наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів та прекурсорів; спиртовмісних сумішей; ґрунтів; металів і сплавів та виробів з них; наявності шкідливих речовин (пестицидів) у навколишньому середовищі; речовин хімічних виробництв та спеціальних хімічних речовин; харчових продуктів; сильнодіючих і отруйних речовин); біологічна²⁴. Під час

²³ Мірковець О. М. Розслідування розбоїв, вчинених організованою групою в Україні. URL: https://dnuvs.in.ua/wp-content/uploads/2021/09/mirk_dys.pdf

²⁴ Інструкція про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень : затв. наказом Міністерства юстиції України від 08.10.1998 № 53/5 (у редакції наказу Міністерства юстиції України від 26.12.2012 № 1950/5). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0705-98#Text>

досудового розслідування кримінальних правопорушень насильницько-майнової спрямованості найбільш часто виявляються сліди трасологічного, біологічного, дактилоскопічного та балістичного походження, що зумовлено як способом реалізації кримінально протиправного умислу, так і обстановкою суспільно небезпечних діянь.

Із урахуванням насильницького механізму реалізації корисливого умислу також необхідно враховувати, що часто при боротьбі злочинця і потерпілого виникають сліди – накладання від дотику одяжі злочинця з його жертвою, частинками та речовинами, винесеними з місця події (кров, волосся, кусочки скла та ін.). При швидкому затриманні необхідно вилучити частинки землі або іншої речовини з під нігтів підозрюваних. Необхідно також зазначити, що на шляху з місця вчинення розбійного нападу злочинці можуть позбутися речових доказів, тобто предметів, які викривають їх у вчиненні розбійного нападу (наприклад, після того, як була вирвана у потерпілої сумочка, всі цінні речі та гроші злочинець залишає, а сумку, гаманець тощо викидає). Типову слідову картину для даної категорії злочинів можна охарактеризувати таким чином: – сліди утворюються від принесення на місце кримінального правопорушення нових предметів (слідів рук, ніг, транспортних засобів, куріння, мікрочастин одягу злочинців, запаху, залишених або викинутих знарядь, інших предметів, слини, волосся); – відносно нападів, вчинених у квартирах або ін. приміщеннях, то, крім зазначених вище, сюди можна також віднести сліди, які утворилися зі змінами, що відбулися з речами та об'єктами, що знаходились на місці події, стосовно їх властивостей, так і стосовно їх локалізації (пересунені меблі, відкриті шафи, сейфи, трупи зі слідами насильницької смерті, сліди вживання злочинцями їжі та напоїв)²⁵. Вказане свідчить про

---

²⁵ Мірковець О. М. Розслідування розбоїв, вчинених організованою групою в Україні. URL: https://dnuvs.in.ua/wp-content/uploads/2021/09/mirk_dys.pdf

те, що під час огляду місця події та роботі із потерпілими особами необхідно намагатись корелювати між собою слідову картину (зокрема – взаємне розташування слідів), показання потерпілого та свідків (якщо такі є), а також об'єктивну обстановку, в якій було реалізовано кримінально протиправний умисел. Такий підхід на початковому етапі досудового розслідування надасть можливість побудувати слідчі версії та ситуації, а також уникнути помилок, які можуть призвести до порушення перебігу розслідування та отримання помилкового його результату.

Якщо напад учинено на відкритій місцевості, то сліди утворюються: внаслідок принесення на місце кримінального правопорушення нових предметів, залишених або викинутих знярядь; зробленого пострілу; в результаті боротьби злочинця і потерпілого, в зв'язку з використанням транспортних засобів. В цьому випадку залишаються на місці розбою наступні сліди: сліди рук, ніг, транспортних засобів, сліди куріння, мікрочастинки одягу злочинців, сліди запаху, слини, волосся, сліди пострілу: (кулі, гільзи, шроту, картечі), сліди рук; сліди взуття; сліди крові; сліди запаху; мікрочастинки; деталі одягу; зняряддя; головні убори; гудзики; волокна; сліди транспортних засобів; сліди – накладання від дотику одяжі злочинця з його жертвою, частинками та речовинами, винесеними з місця пригоди (кров, волосся, кусочки скла та ін.). Характерною особливістю слідової картини розбійних нападів, учинених на відкритій місцевості, є те, що вона швидко знищується: – в результаті погодних умов (дощ, спека, мороз та інші явища, які негативно впливають на збереження слідів злочину); – якщо розбій було вчинено в центрі міста, то серед умов, які негативно впливають на збереження слідів злочину, виступають: – наявність громадського транспорту, скупчення людей. Наявність значної щільності населення міста дозволяє злочинцям «розчинятися» в натовпі людей, довгий час бути невикритими. При розбійному нападі, який вчинено з проникненням у приміщення, сліди переважно утворюються у зв'язку зі змінами, що відбули-

ся з речами та об'єктами, які знаходились на місці події, як щодо їх властивостей, так і щодо їх локалізації (сліди злому, пересунені меблі, відкриті шафи, сейфи). Також на місці події виявляються сліди вживання злочинцями їжі та напоїв; сліди куріння, мікрочастинки одягу злочинців, сліди запаху, слини, волосся, сліди рук; сліди взуття; сліди крові; сліди запаху; мікрочастинки; деталі одягу; знаряддя; головні убори; гудзики; волокна; сліди – накладання від дотику одяжі злочинця з його жертвою, частинками та речовинами, рук та ніг та ін.²⁶. Останні з наведених слідів більш притаманні спонтанним кримінальним правопорушенням насильницько-майнової спрямованості, що зумовлено тим, що під час тривалого планування такого суспільно небезпечного діяння кримінальні правопорушники заздалегідь забезпечують можливість приховати протиправне діяння, у зв'язку з чим намагаються залишити мінімальну кількість слідів. Водночас інформація щодо спонтанності кримінального правопорушення також є важливим в алгоритмі досудового розслідування.

На місці події при своєчасному його огляді можуть бути виявлені сліди рук, ніг, знаряддя і кошти, якими користалися злочинці, загублені документи, предмети та ін. Якщо потерпілий у момент нападу чинив опір, на місці події можна знайти сліди крові, частини одягу, гудзики, потоптані рослини, що вказують на поведінку злочинця і жертви. На одязі потерпілого можуть бути виявлені волокна, забруднення, що потрапили з одягу злочинця. Усі сліди використовуються з метою розшуку й ідентифікації злочинця, а також для встановлення окремих обставин розслідуваного провадження. Усі елементи криміналістичної характеристики тісно взаємопов'язані між собою. Інформація про будь-який елемент (спосіб учинення злочину, особу злочинця) надає можливість змодельовати ситуацію щодо події кримінального правопорушення загалом

---

²⁶ Там само.

та інших елементів криміналістичної характеристики²⁷. У практиці трапляються випадки, коли злочинці, діючи за спеціально розробленим планом, наперед визначають роль кожного учасника, яку він має виконати під час нападу. Тому злочин вони вчиняють раптово та швидко, у результаті чого потерпілий (свідок) під впливом тих або інших чинників (наприклад, через заходи вжиті злочинцями для маскуванню зовнішності, нервового потрясіння або страху, викликаного раптовістю нападу, втрати свідомості від отримання удару або поранення), сприймає картину злочинної події не об'єктивно, а з певними неточностями. Очевидці можуть свідчити, що нападників було більше, ніж насправді, що вони високого зросту тощо. Це у свою чергу веде до дезінформації слідчого або перекручування даних про обставини нападу та осіб, які його вчинили. Такі свідчення у багатьох випадках ускладнюють пошук осіб, причетних до розбійного нападу. При цьому, як зазначається в науковій літературі, хоча нападниками і вчиняється маскуванню зовнішності, однак це не є перешкодою для встановлення хоча б загальних ознак зовнішності злочинців, таких як зріст, статура, мова, хода тощо²⁸. Більш складними для виявлення, фіксації та дослідження є ідеальні сліди, якими є показання осіб, які володіють інформацією або іншим чином причетні до кримінально протиправної події. Фрагментарно такі сліди фіксуються під час проведення окремих слідчих (розшукових) дій (наприклад, під час допиту), а також можуть бути зафіксовані під час проведення негласних слідчих (розшукових) дій (наприклад, пов'язаних із втручанням у приватне життя та передбачених ч. 4 ст. 258 КПК України та ін.). *Основним недоліком ідеальних слідів є те, що*

---

²⁷ Завидняк В. І. Особливості розслідування злочинів, учинених проти інкасації грошових коштів, цінностей і цінних паперів : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Ірпінь, 2009. 226 с.

²⁸ Гора І. В., Колесник В. А. Криміналістика : навч. посіб. Київ : Алерта, 2005. 286 с.

інформація про кримінальне правопорушення відтворюється людиною крізь призму її особистісного сприйняття, матеріалізуються та інтерпретуються виходячи із фактів її свідомості, у зв'язку з чим частина інформації може бути несвідомо (або свідомо) змінена, а інша частина – втрачена. У зв'язку з цим будь-які ідеальні сліди мають бути підтверджені/спростовані та/або доповнені матеріальними доказами.

Із урахуванням особливостей та способів реалізації кримінально протиправного сценарію, а також первинного поверхневого дослідження обстановки на місці події необхідно враховувати, що інформативними можуть бути такі сліди, як: 1) сліди, наявні на місці безпосередньої реалізації кримінальної стадії, а також прилеглої території, яка могла використовуватись на передкримінальній або посткримінальній стадії; 2) сліди транспортних засобів, якщо є інформація про використання транспорту (зокрема, наприклад, якщо на місці події або прилеглий території виявлено сліди протекторів відмінні від протекторів шин власника майна або якщо потерпілого переміщали на транспортному засобі); 3) сліди пошкоджень, їх локалізація та характер. Особливу увагу необхідно звертати на сліди робочих частин знарядь, а також на особливості пошкоджень балістичного походження (діаметр ушкоджень надають інформацію про приблизний калібр зброї; форма – про напрямок стрільби; наявність слідів пострілу (штанцмарка, сліди порохових газів тощо) – про приблизну дистанцію стрільби); 4) сліди, залишені внаслідок взаємодії кримінального правопорушника з навколишнім середовищем та потерпілою особою.

Ідеальні сліди здебільшого встановлюються або безпосередньо під час огляду місця події, якщо є свідки, або на наступних етапах досудового розслідування, з урахуванням інформації, отриманої внаслідок дослідження матеріальних слідів (зокрема, їх вивчення судовими експертами). *Окрему увагу необхідно звертати на співвідношення особливостей і способу реалізації кримінально протиправного*

умислу та слідчих (розшукових) та негласних слідчих (розшукових) дій, які обираються у процесі пізнання.

Так, відповідно до вироку Богунського районного суду м. Житомира від 17.04.2023 (справа № 295/7573/16-к, 1-кп/295/533/23) особу обвинувачено у вчиненні кримінального правопорушення, передбаченого ч. 1 ст. 187 КК України за таких обставин: 15.02.2016 близько 04 год 30 хв, ОСОБА_7 знаходився поблизу будинку № 20-а по вул. Покровській (колишня Щорса), що у м. Житомирі, де помітив раніше незнайому йому ОСОБА_15. У вказаний час, день, місці та обставин у ОСОБА_16 виник злочинний умисел, спрямований на вчинення нападу з метою заволодіння чужого майна, поєднаного з погрозою застосування насильства, небезпечного для життя та здоров'я особи, яка зазнала нападу.

Реалізуючи свій злочинний умисел, ОСОБА_7 підійшов до потерпілої ОСОБА_15 та висунув вимогу про передачу йому грошових коштів та мобільного телефону, погрожуючи предметом, схожим на ніж, таким чином подолав волю потерпілої до опору. У свою чергу потерпіла ОСОБА_15, сприймаючи погрозу застосування насильства як реальну, добровільно передала останньому наявний у неї гаманець, що для потерпілої матеріальної цінності не становить, у якому знаходились грошові кошти в сумі 450 грн та мобільний телефон марки «Samsung» Galaxy Duos GT-S7562ZKASEK, вартістю 1736, 34 грн.

Таким чином, ОСОБА_7 вчинив напад з погрозою застосування насильства, небезпечного для життя чи здоров'я потерпілої ОСОБА_15, яка зазнала нападу, внаслідок чого заволодів майном останньої, а саме: грошовими коштами в сумі 450 грн та мобільним телефоном марки «Samsung» Galaxy Duos GT-S7562ZKASEK, вартістю 1736, 34 грн, чим заподіяв потерпілій ОСОБА_15 збитки на загальну суму 2186,34 грн.

Вина доведена дослідженими в судовому засіданні такими доказами:

– 15.02.20216 внесено відомості в ЄРДР за фактом нападу на ОСОБА_15 та заволодіння її майном (т.1 а.с.242);

– згідно з рапортом о/у Житомирського ВП від 18.02.2016 встановлено, що мобільний термінал, яким користувалася ОСОБА_15, має ІМЕІ НОМЕР_3 (т.1 а.с.243);

– протоколом огляду місця події від 15.02.2016 за участю ОСОБА_15, де остання показала місце вчинення нападу (т.2 а.с.245);

– згідно з рапортом о/у Житомирського ВП від 18.02.2016 мобільний термінал, яким користувалася ОСОБА_15, активовано 15.02.2016 з карткою ПрАТ «Київстар» НОМЕР_4 (т.2 а.с.1);

– згідно з рапортом о/у Житомирського ВП від 17.02.2016 номер з карткою ПрАТ «Київстар» НОМЕР_4 по соціальній мережі «Facebook» належить користувачу ОСОБА_17, ІНФОРМАЦІЯ_1 (т.2 а.с.3);

– за протоколом пред'явлення особи для впізнання за фотознімками від 17.02.2016 ОСОБА_15 вказала на особу під № 3, яка 15.02.2016 вчинила на неї напад та заволоділа її майном. Під № 3 розташовано фото ОСОБА_7 (т.2 а.с.8);

– згідно з протоколом огляду предмета від 18.04.2016 мобільний термінал з сім-карткою, що належить ОСОБА_7, почав працювати 15.02.2016 о 14 год 15 хв, перебуваючи на території м. Житомира, надалі в м. Луцьк, а з 23.02.2016 в м. Запоріжжя (т.2 а.с.18);

– згідно з протоколом огляду від 27.02.2016 у ОСОБА_7 вилучено мобільний телефон марки «Samsung» GT-S7562 Duos» (т.2 а.с.34);

– за висновком товарознавчої експертизи № 200/15-25 від 18.03.2016 вартість мобільного телефону марки «Samsung» GT-S7562 Duos» становить 1736,34 грн (т.2 а.с.35);

– згідно з протоколом огляду від 20.03.2016 вилучений у ОСОБА_7 мобільний телефон марки «Samsung» GT-S7562

Duos» має маркування (т.2 а.с.46)²⁹. Наведений приклад свідчить про наявність сукупності доказів вини особи, яка є наслідком проведення низки судових експертиз, а також слідчих (розшукових) та негласних слідчих (розшукових) дій. Особливої уваги заслуговує врахування під час судового розгляду і показань свідків та інших осіб, причетних до кримінального правопорушення. Таким чином, як на етапі досудового розслідування, так і на етапі судового розгляду враховано було комплекс матеріальних та ідеальних слідів, що надало можливість забезпечити реконструкцію кримінально протиправної події та забезпечити ретроспективу процесу пізнання.

Водночас необхідним кроком на початковому етапі досудового розслідування та встановленні особливостей слідових картин кримінальних правопорушень насильницько-майнової спрямованості є забезпечення взаємодії між слідчими та оперативними підрозділами. Особливості такої взаємодії передбачені в Інструкції з організації взаємодії органів досудового розслідування з іншими органами та підрозділами Національної поліції України в запобіганні кримінальним правопорушенням, їх виявленні та розслідуванні, затвердженій наказом Міністерства внутрішніх справ України від 07.07.2017 № 575.

Зокрема, в документі передбачено, що основним завданням взаємодії органів досудового розслідування Національної поліції України з іншими структурними підрозділами апарату центрального органу управління поліцією, міжрегіональними територіальними органами Національної поліції та їх територіальними (відокремленими) підрозділами, територіальними органами поліції та їх територіальними (відокремленими) підрозділами є запобігання кримінальним правопорушенням, їх виявлення та розслідування, притягнення до встановленої законодавством

---

²⁹ Вирок Богунського районного суду м. Житомира від 17.04.2023 (справа №295/7573/16-к, 1-кп/295/533/23). URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/110261934>

відповідальності осіб, які їх учинили, відшкодування завданої кримінальними правопорушеннями шкоди, відновлення порушених прав та інтересів фізичних і юридичних осіб. Взаємодія органів досудового розслідування з іншими органами та підрозділами поліції відбувається на основі Конституції України, КК України, КПК України, Закону України «Про Національну поліцію», інших актів законодавства України з питань організації взаємодії між органами та підрозділами поліції в запобіганні кримінальним правопорушенням, їх виявленні та розслідуванні. Основними принципами взаємодії є: 1) швидке, повне та неупереджене розслідування кримінальних правопорушень; 2) самостійність слідчого (дознавача) в процесуальній діяльності, втручання в яку осіб, що не мають на те законних повноважень, забороняється; 3) оптимальне використання наявних можливостей органів досудового розслідування та оперативних підрозділів Національної поліції України у запобіганні, виявленні та розслідуванні кримінальних правопорушень; 4) дотримання загальних засад кримінального провадження; 5) забезпечення нерозголошення даних досудового розслідування³⁰. Отже, взаємодія між підрозділами під час встановлення особливостей слідової картини кримінальних правопорушень насильницько-майнової спрямованості надає можливість вирішити такі завдання: 1) забезпечення паралельного проведення слідчих (розшукових) та негласних слідчих (розшукових) дій; 2) упередження латентності таких кримінальних правопорушень; 3) підвищення якості огляду місця події (зокрема шляхом залучення інспекторів-криміналістів та працівників Експертної служби МВС України, що надає можливість удосконалити процес технічної фіксації слідової картини, а також забезпечити своєчасну консультацію слідчого

³⁰ Інструкція з організації взаємодії органів досудового розслідування з іншими органами та підрозділами Національної поліції України в запобіганні кримінальним правопорушенням, їх виявленні та розслідуванні : затв. наказом Міністерства внутрішніх справ України від 07.07.2017 р. № 575. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0937-17#Text>

з техніко-криміналістичних питань). У цьому контексті актуалізується потреба обов'язкового залучення спеціаліста під час огляду місця події за фактом вчинення кримінальних правопорушень насильницько-майнової спрямованості.

У зв'язку із цим необхідно також урахувати і порядок залучення Експертної служби МВС України до участі в огляді місця події. В Інструкції про порядок залучення працівників органів досудового розслідування поліції та Експертної служби Міністерства внутрішніх справ України як спеціалістів для участі в проведенні огляду місця події, затвердженій наказом Міністерства внутрішніх справ України від 03.11.2015 № 1339 визначено, що спеціалізована пересувна лабораторія Експертної служби МВС може залучатися до участі у проведенні ОМП у кримінальному провадженні за письмовим (як виняток, за усним з подальшим оформленням у письмовій формі) клопотанням керівника органу досудового розслідування або особи, яка виконує його обов'язки, у разі виникнення об'єктивних обставин, пов'язаних із вчиненням: вбивства або умисного тяжкого тілесного ушкодження, що спричинило смерть потерпілого із застосуванням вогнепальної зброї; розбійного нападу із застосуванням вогнепальної зброї з постраждалими особами; згвалтування неповнолітньої чи неповнолітнього, малолітньої чи малолітнього або таке, що спричинило особливо тяжкі наслідки; дорожньо-транспортної пригоди, під час якої загинуло двоє і більше осіб або госпіталізовано до медичних закладів п'ятеро і більше осіб; пожежі, під час якої загинуло двоє і більше осіб або госпіталізовано до медичних закладів п'ятеро і більше осіб; вибуху, загрози вибуху або виявлення саморобних вибухових пристроїв. За фактами вчинення інших злочинів (кримінальних правопорушень) спеціалізована пересувна лабораторія залучається за письмовим клопотанням керівника органу досудового розслідування або особи, яка виконує його обов'язки. Рішення про доцільність залучення спеціалізованої пересувної лабораторії для участі в проведенні ОМП приймається керівництвом відповідного підрозділу Експертної служби МВС спільно з керівництвом органів до-

судового розслідування, виходячи з категорії вчиненого злочину, об'єктивних обставин та необхідності застосування відповідних спеціальних знань³¹. Отже, наведені в Інструкції випадки, коли до огляду місця події може бути залучена спеціалізована пересувна лабораторія Експертної служби МВС, свідчить про можливість її використання під час розслідування суспільно небезпечних діянь насильницько-майнової спрямованості. Це, зокрема, зумовлено оснащенням такої лабораторії спеціальним обладнанням, яке надає можливість більш якісно відшукувати, фіксувати та вилучати речові докази під час огляду місця події.

Учені, розглядаючи особливості взаємодії слідчих та оперативних підрозділів, вказують на важливість під час організації взаємодії «правильного» розподілу обов'язків між ними під час призначення та проведення окремих слідчих (розшукових) дій, ілюструючи це на прикладі огляду місця події. Так, на стадії підготовки до огляду місця події до обов'язків оперативних працівників входить: забезпечення збереження об'єктів огляду в «первісному» стані; забезпечення участі понятих у проведенні огляду. До обов'язків слідчого на даному етапі належать питання: встановлення сфери спеціальних знань, які необхідно застосувати під час огляду; визначення спеціалістів, які будуть залучені до огляду; необхідність використання під час огляду спеціальних приладів, техніко-криміналістичних засобів фіксації; визначення кількості об'єктів, на яких буде проводитися огляд; визначення необхідності участі в огляді оперативних працівників, а також працівників інших підрозділів³². На сьогодні форми взаємодії слідчого та працівників оперативних підрозділів можна поділити на нормативно-правові (формальні, процесуальні) та організаційно-тактичні (неформальні, непроцесуальні). Перша форма взаємодії стосується питань: передачі

³¹ Там само.

³² Часова Т. О. Особливості взаємодії слідчих та оперативних підрозділів ОВС під час розслідування злочинів у сфері державних закупівель. *Теорія і практика правознавства*. 2014. Вип. 2 (6). С. 1–11.

слідчому матеріалів про виявлені шляхом проведення оперативно-розшукових заходів ознаки кримінального правопорушення; проведення слідчим процесуальних дій одночасно зі здійсненням оперативними підрозділами оперативних заходів; проведення оперативно-розшукових заходів у провадженні, в якому не встановлено особу, яка вчинила злочин корисливо-насильницького спрямування; виконання доручень слідчого щодо проведення слідчих (розшукових) та негласних слідчих (розшукових) дій; здійснення заходів щодо встановлення особи підозрюваного (розшуку) після зупинення досудового розслідування; привід підозрюваного, свідка. Друга форма взаємодії полягає у безпосередній реалізації функціональних обов'язків слідчих та оперативних працівників у процесі розслідування злочинів корисливо-насильницького спрямування. Вона не має процесуального характеру й зазвичай регулюється відомчими нормативними актами, які передбачають організаційні та тактичні заходи, спрямовані на забезпечення узгодженої та цілеспрямованої діяльності співробітників у межах кримінального судочинства³³. Серед організаційно-тактичних форм взаємодії виділяють: створення слідчо-оперативної групи; використання слідчим результатів оперативно-розшукової діяльності у процесі побудови версій у кримінальному провадженні; спільне планування роботи з розкриття та розслідування кримінального правопорушення; інструктаж оперативних працівників, безпосередньо задіяних у слідчих (розшукових) діях і тактичних комбінаціях чи операціях; взаємний обмін інформацією³⁴. Отже, наявність окремих слідів/груп слідів, а також налагоджена взаємодія між підрозділами під час проведен-

---

³³ Деревягін О. О. Організація і тактика запобігання злочинам підрозділами карного розшуку в курортній місцевості АР Крим (за матеріалами діяльності ГУМВС України в АР Крим) : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Львів, 2010. 286 с.

³⁴ Літвінчук І. С. Методика розслідування злочинів, пов'язаних із умисним випуском на ринок України небезпечної продукції : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Львів, 2017. 240 с.

ня огляду місця події надає можливість забезпечити криміналістичну ситуалогію необхідним інформаційним масивом, який надасть можливість побудувати слідчі версії та передбачити необхідний та достатній комплекс слідчих дій.

Висновки. Таким чином, з урахуванням особливостей та способів реалізації кримінально протиправного сценарію, а також первинного поверхневого дослідження обстановки на місці події необхідно враховувати, що інформативними можуть бути такі сліди, як: 1) сліди, наявні на місці безпосередньої реалізації кримінальної стадії, а також прилеглої території, яка могла використовуватись на передкримінальній або посткримінальній стадії; 2) сліди транспортних засобів, якщо є інформація про використання транспорту; 3) сліди пошкоджень, їх локалізація та характер; 4) сліди, залишені внаслідок взаємодії кримінального правопорушника з навколишнім середовищем та потерпілою особою.

Ідеальні сліди здебільшого встановлюються або безпосередньо під час огляду місця події, якщо є свідки, або на наступних етапах досудового розслідування, з урахуванням інформації, отриманої внаслідок дослідження матеріальних слідів (зокрема, їх вивчення судовими експертами). Окрему увагу необхідно звертати на співвідношення особливостей та способу реалізації кримінально протиправного умислу та слідчих (розшукових) та негласних слідчих (розшукових) дій, які обираються у процесі пізнання.

Під час огляду місця події та роботі з потерпілими особами необхідно намагатися корелювати між собою слідову картину (зокрема – взаємне розташування слідів), показання потерпілого та свідків (якщо такі є), а також об'єктивну обстановку, в якій було реалізовано кримінально протиправний умисел. Такий підхід на початковому етапі досудового розслідування надасть можливість побудувати слідчі версії та ситуації, а також уникнути помилок, які можуть призвести до порушення перебігу розслідування та отримання помилкового його результату. Необхідним кроком на початковому етапі досудового розслідування та встановленні особливостей слідових картин кримінальних правопорушень насильницько-майнової

спрямованості є забезпечення взаємодії між слідчими та оперативними підрозділами.

Взаємодія між підрозділами під час встановлення особливостей слідової картини кримінальних правопорушень насильницько-майнової спрямованості надає можливість вирішити такі завдання: 1) забезпечення паралельного проведення слідчих (розшукових) та негласних слідчих (розшукових) дій; 2) упередження латентності таких кримінальних правопорушень; 3) підвищення якості огляду місця події (зокрема шляхом залучення інспекторів-криміналістів та працівників Експертної служби МВС України, що надає можливість удосконалити процес технічної фіксації слідової картини, а також забезпечити своєчасну консультацію слідчого з техніко-криміналістичних питань). У цьому контексті актуалізується потреба обов'язкового залучення спеціаліста під час огляду місця події за фактом вчинення кримінальних правопорушень насильницько-майнової спрямованості.

Під час аналізу слідової картини на початковому етапі досудового розслідування мають бути враховані положення таких документів:

– Інструкція про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень, затверджена наказом Міністерства юстиції України від 08.10.1998 р. № 53/5 (у редакції наказу Міністерства юстиції України від 26.12.2012 р. № 1950/5);

– Інструкція з організації взаємодії органів досудового розслідування з іншими органами та підрозділами Національної поліції України в запобіганні кримінальним правопорушенням, їх виявленні та розслідуванні, затверджена наказом Міністерства внутрішніх справ України від 07.07.2017 р. № 575;

– Інструкція про порядок залучення працівників органів досудового розслідування поліції та Експертної служби Міністерства внутрішніх справ України як спеціалістів для участі в проведенні огляду місця події, затверджена наказом Міністерства внутрішніх справ України від 03.11.2015 р. № 1339.

Розділ 2.

ОРГАНІЗАЦІЯ ТА ТАКТИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РОЗСЛІДУВАННЯ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ НАСИЛЬНИЦЬКО-МАЙНОВОЇ СПРЯМОВАНОСТІ

2.1. Типові слідчі ситуації, які можуть виникнути в процесі розслідування кримінальних правопорушень насильницько-майнової спрямованості

Розслідування кримінальних правопорушень насильницько-майнового спрямування ще на початковому етапі потребує визначення чіткого алгоритму, який повинен ґрунтуватись на першочергових відомостях та результатах огляду місця події, слідових картин та наявності/відсутності свідків та інших осіб, причетних до кримінальної події. У зв'язку з цим принципове для криміналістики значення мають слідчі ситуації, що надають можливість врахувати потенційні ризики та загрози, які також можуть призводити до протидії нормальному перебігу досудового розслідування.

Слідча ситуація у кримінальному провадженні може бути позитивною та негативною та по-різному впливати на процесуально-криміналістичну діяльність, а остання зі свого боку регулює її. Поняття визначеної криміналістичної категорії може бути сформульована як сукупність обставин, що підлягають доказуванню у кримінальному провадженні про злочин, інших обставин, що склалися в ході провадження слідчих дій, офіційно і неофіційно встановлених, можливо навіть у сукупності із загостренням суперечностей між учасниками, суб'єктами криміна-

лістичної діяльності та іншими особами³⁵. Типізація слідчих ситуацій можлива за умови виділення інформації про окремі найбільш значущі елементи і таких компонентів, що часто трапляються, диференційованих на дві групи. До першої групи належать відомості про окремі обставини злочинної діяльності (особу, яка вчинила злочин, спосіб, сліди злочину, предмет посягання і розмір заподіяної злочином шкоди, зв'язки з іншими злочинами). Другу групу становить сукупність інформації про найбільш значущі обставини розслідування (стан доказової бази, можливості слідства, лінія поведінки підозрюваних та інших учасників розслідування, сторонніх осіб, які намагаються втручатися у процес розслідування тощо). Типові слідчі ситуації, на нашу думку, мають основне інформаційне й організаційно-методичне навантаження у побудові методики розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних з умисним введенням на ринок України небезпечної продукції, а самі типові слідчі ситуації початкового та подальшого етапів розслідування взаємопов'язаними³⁶. Із урахуванням природи кримінальних правопорушень насильницько-майнової спрямованості більшість слідчих ситуацій є типовими, подібними до більшості такого роду суспільно небезпечних діянь.

При визначенні поняття слідчої ситуації слід виходити із сутності характеристик предмета, який розглядається. Під слідчою ситуацією слід розглядати стан, який склався в певний момент розслідування, та діяльність, спрямовану на пізнання події, шляхом збору та аналізу всієї інформації, що є в розпорядженні слідчого чи іншої особи, яка проводить розслідування. І головне, чим можна охарактеризувати даний процес в будь-якій стадії його розвитку, – наявність інформації про досліджувану подію та можливості її

---

³⁵ Lisnyak A. Algorithms of law enforcement officers' actions in investigation of mass riots. URL: <https://er.dduvs.in.ua/bitstream/123456789/6735/1/31.pdf>

³⁶ Там само.

отримання. Слідча ситуація має динамічний характер, вона з часом трансформується залежно від характеристики умов, в яких проходить процес розслідування, та сукупності обставин, які входять до складу слідчої ситуації та відображають її характер, формуючись під впливом об'єктивних і суб'єктивних факторів. Тому їх конкретизація стосовно до досудового слідства буде сприяти підвищенню його ефективності та якості. Слідча ситуація характеризується наявністю тих чи інших доказів, різноманітного інформаційного матеріалу, в яких визначаються умови здійснення процесу розслідування, тобто наявністю так званих об'єктивних обставин, та не залежить від волі чи поведінки учасників процесу розслідування. Як уже зазначалося, кожній слідчій ситуації притаманна значна кількість складових елементів, можливі модифікації яких роблять ситуацію несприятливою в практичному сенсі. Саме тому виникає необхідність у визначенні й обґрунтуванні сукупності елементів, які найчастіше визначають характер діяльності органів досудового слідства. Ці елементи і є приватними робочими ситуаціями, їх відносять до суб'єктивних факторів формування слідчої ситуації. Окремі елементи або їх сукупність утворюють низку приватних ситуацій, які визначають структуру слідчої ситуації загального плану. Так, наприклад, відмова потерпілого від написання заяви про вчинений злочин, повідомлення свідком неправдивих відомостей, приховання доказів чи засобів, які можуть сприяти розкриттю злочину, є елементами приватної ситуації, яка характеризує потерпілого чи свідка і його ставлення до розслідуваного злочину, та особи, яка його вчинила. Водночас аналіз тільки цих даних сприяє конкретизації іншого елемента, що входить до структури суб'єктивних факторів формування слідчої ситуації, тобто даних, що належать до характеристики суб'єкта злочину. Саме поєднання всіх цих факторів і зумовлює динамічність та неповторність слідчої ситуації під час розслідування злочину. Складність та дискусійність питання щодо визначення поняття слідчої ситуації не ви-

кликає сумнівів та є актуальним. Незважаючи на розбіжності в думках різних учених, більшість з них приходять до висновку, який сформулювали таким чином: слідча ситуація – це сукупність обставин, що сформувалась на певному етапі розслідування на підставі фактичних даних про подію злочину, яка зумовлює можливість органів досудового слідства реалізувати свої можливості щодо розкриття, розслідування та попередження злочину³⁷. Отже, слідча ситуація здебільшого є категорією, яка може розглядатись на початковому етапі досудового розслідування, водночас не можна також виключати її певні трансформації протягом процесу пізнання, що може бути пов'язано як із нововиявленими обставинами, так із спростуванням раніше відомої інформації. Варто також зауважити, що часто первинно позитивна слідча ситуація може ставати негативною, наприклад, у зв'язку із встановленим фактом інсценування, приховування окремих слідів тощо.

Типові позитивні слідчі ситуації, які можуть виникнути в процесі розслідування кримінальних правопорушень насильницько-майнової спрямованості

Слідча ситуація № 1. Особа, яка вчинила кримінальне правопорушення корисливо-насильницького спрямування, була затримана на місці події або протягом короткого терміну після його вчинення. Здебільшого така ситуація має місце, коли суспільно небезпечне діяння не було заздалегідь підготовлене (відсутня повноцінна передкримінальна фаза) або певна частина кримінального алгоритму була реалізована не за планом, передбаченим кримінальним правопорушником (наприклад, свідки або потерпілі, які повідомили про кримінальне правопорушення до правоохоронних органів). Чинники, які можуть впливати на подальше розслідування в цій ситуації, є такими: 1) наявна

---

³⁷ Логінова В. В. Поняття та значення слідчих ситуацій в методиці розслідування злочинів. *Форум права*. 2010. № 3. С. 278–283.

перевірена та підтверджена інформація про точну кількість осіб, які були залучені до вчинення кримінального правопорушення (необхідно для виключення наявності організованої групи чи злочинної організації та потенціального ризику продовження іншими учасниками кримінальної діяльності); 2) під час затримання особа мала при собі або вказала місце, де зберігається викрадене та знаряддя, яке нею використовувались (це має бути підтверджено під час проведення судової трасологічної експертизи); 3) наявна перевірена та підтверджена інформація про відсутність прихованих епізодів кримінально протиправної діяльності насильницько-майнової спрямованості.

Із урахуванням наведених особливостей мають бути вирішені такі завдання:

1. Визначення точної кількості осіб, причетних до кримінальної події. Якщо встановлено наявність організованої групи чи злочинної організації, необхідно встановити внутрішні кореляційні зв'язки між членами таких груп та організацій з метою визначення лідера. Для цього доцільно провести допит потерпілої та затриманої особи, проаналізувати місце кримінального правопорушення, взаєморозташування речових доказів та слідових картин, наявність слідів, які належать різним особам (обов'язково необхідно виключити сліди потерпілих осіб), визначити кількість маніпуляцій, проведених з метою доведення кримінально протиправного умислу до бажаних наслідків, а також наявність у затриманої особи навичок, умінь та знань, достатніх для вчинення цього кримінального правопорушення.

2. Встановлення епізодів кримінально протиправної діяльності затриманої особи (осіб, якщо діяння у спілучасті). Для цього доцільно провести допит потерпілої та затриманої особи, проаналізувати нерозкриті кримінальні правопорушення та виключити ідентичну слідову картину, перевірити взаємозв'язки між встановленими потерпілими особами та особами, які потерпіли від нерозкритих кримінальних правопорушень, провести обшук житлових

та господарських приміщень затриманих осіб з метою вивчення майна, отриманого злочинних шляхом.

3. Встановлення способу легалізації (відмивання) майна, отриманого злочинним шляхом. Для цього доцільно перевірити відношення затриманої особи (або співучасників, якщо діяння вчинене у складі організованої групи чи злочинної організації) до суб'єктів господарської діяльності, наявності фактів притягнення її до кримінальної відповідальності за окремі предикатні кримінальні правопорушення, наявності зв'язків із суб'єктами господарювання, представниками державних органів тощо.

4. Встановлення способу виготовлення знарядь, за допомогою яких було вчинено кримінальне правопорушення. Особливо це стосується випадків застосування вогнепальної зброї. Для цього доцільно дослідити місце мешкання затриманих осіб, а також інших приміщень, які їм належать (зокрема, це важливо, якщо знаряддя виготовлено саморобним способом). Якщо знаряддя виготовлено промисловим способом доцільно визначити його походження та місце придбання.

Слідча ситуація № 2. Наявна інформація про вчинення кримінального правопорушення у складі організованої групи/злочинної організації. Здебільшого така ситуація має місце у випадку, коли суспільно небезпечне діяння заздалегідь готувалось та не є першим діянням, вчиненим цими співучасниками. Отже, в такому випадку є передкримінальна стадія, на якій було чітко підібрано знаряддя кримінального правопорушення, розподілено ролі та завдання між членами кримінального колективу. *Чинники, які можуть впливати на подальше розслідування в цій ситуації, є такими:* 1) інформація про вчинене кримінальне правопорушення надійшла від одного із членів такого угруповання, що може мати потенційний ризик реалізації частини кримінального плану або свідчити про наявність внутрішнього конфлікту між співучасниками; 2) наявна інформація про підготовку нового кримінального

правопорушення цим же угрупованням, що може бути використано для проведення окремих негласних слідчих (розшукових дій); 3) наявна інформація про те, що один із співучасників проживає за межами України (зокрема є іноземцем) або має транснаціональні чи міжрегіональні зв'язки (що може свідчити про легалізацію (відмивання) майна, отриманого злочинним шляхом за межами України).

Із урахуванням наведених особливостей мають бути вирішені такі завдання:

1. Перевірка інформації та особи, яка повідомила про кримінальне правопорушення або готування до нового суспільно небезпечного діяння. Аналіз нерозкритих кримінальних правопорушень та співвідношення її з подією правопорушення, яке розслідується.

2. Вивчення криміналістичної характеристики співучасників, їх найближчого оточення. У випадку наявності міжрегіональних/транскордонних зв'язків забезпечення міжнародного співробітництва на етапі досудового розслідування.

3. Забезпечення безпеки свідків та заходів затримання осіб, причетних до вчинення кримінального правопорушення. Після наведеного доцільно провести допит потерпілої та затриманої особи, проаналізувати місце кримінального правопорушення, взаєморозташування речових доказів та слідових картин, наявність слідів, які належать різним особам (обов'язково необхідно виключити сліди потерпілих осіб), визначити кількість маніпуляцій, проведених з метою доведення кримінально протиправного умислу до бажаних наслідків, а також наявність у затриманої особи навичок, умінь та знань, достатніх для вчинення цього кримінального правопорушення.

Слідча ситуація № 3. Наявна підтверджена інформація про вчинення кримінальних правопорушень насильницько-майнового спрямування конкретною особою/особами як предикатних суспільно небезпечних діянь.

Це найскладніший із позитивних слідчих ситуацій випадок. По-перше, слідство має перевірену інформацію

про такі факти та встановлено осіб, які до них причетні та водночас не затримані. По-друге, вчинення кримінального правопорушення, передбаченого ст. 209 КК України, потребує наявності розгалуженої мережі співучасників (зокрема – службових осіб та представників державної та місцевої влади), а також способів збуту майна (часто такі особи віддають перевагу господарській діяльності). *Чинники, які можуть впливати на подальше розслідування в цій ситуації, є такими:* 1) окрім кримінальних правопорушень насильницько-майнового спрямування наявні факти корупційних суспільно небезпечних діянь та/або ведення нелегальної/забороненої господарської діяльності; 2) реалізація кримінально протиправного умислу розподілена між представниками України та іншої держави; 3) суб'єкт господарювання, який займається безпосереднім відмиванням майна, зареєстрований в іншій державі; 4) відсутня інформація про попередню кримінально протиправну діяльність представників організованої групи/злочинної організації.

Із урахуванням наведених особливостей мають бути вирішені такі завдання:

1. Налагодження міжнародного співробітництва.
2. Визначення переліку слідчих (розшукових) та негласних слідчих (розшукових) дій, необхідних для доведення вини співучасників кримінальних правопорушень.
3. Забезпечення дотримання процесуального порядку оформлення слідчих (розшукових) та негласних слідчих (розшукових) дій.
4. Налагодження внутрішньої взаємодії між суб'єктами розслідування таких суспільно небезпечних діянь з метою уникнення дублювання повноважень та пролонгації процесу досудового розслідування.

Типові негативні слідчі ситуації, які можуть виникнути в процесі розслідування кримінальних правопорушень насильницько-майнової спрямованості

Більшість дослідників метою пошукової діяльності слідчого вважає розшук встановленого злочинця, який ховається від слідства. Діяльність слідчого з пошуку невідомого злочинця (пошукова діяльність) спирається на наукові основи, які перебувають у стадії формування. Значною мірою вони представлені у вигляді апробованих окремих положень криміналістичної техніки, криміналістичної тактики, судової медицини й судової експертології. Сьогодні значно розширився арсенал технічних засобів і тактичних прийомів пошуку та отримання криміналістичної інформації із залишених злочинцем слідів. Це вимагає проведення аналізу й узагальнення з метою реалізації новітніх технологій в пошуковій діяльності слідчого. Таким чином, необхідно визначити структуру пошукової діяльності, цілі й методологію пошуку, встановити його співвідношення з розшуком. Логічним завершенням пошуку та встановлення злочинця є його затримання. Проблемам затримання злочинця присвячено низку досліджень різних авторів. Вивченню піддавалися загалом процесуальна та оперативно-розшукова сторони затримання. Такий однобічний підхід не тільки збіднює теоретичні дослідження діяльності правоохоронних органів із затримання злочинця, але й позбавляє практичних працівників цілісного уявлення про всю процедуру затримання, у тому числі використовуваних при цьому тактичних прийомів для отримання доказової інформації про причетність затриманої особи до вчинення злочину. Таке становище багато в чому пояснюється недостатністю теоретичних досліджень з організації й тактики затримання. Тактичні прийоми затримання злочинця на місці злочину недостатньо досліджені й не розглянуті на належному рівні в криміналістичній літературі. Так, у більшості підручників і посібників із криміналістики не викладається тактика затримання особи на місці

злочину, що негативно позначається на підготовці практичних працівників. У спеціальній літературі розглядаються переважно окремі питання, пов'язані з процесуальною стороною та окремими проблемами тактики затримання, причому деякі із запропонованих авторами рекомендацій втратили нині свою актуальність або не можуть бути використані у зв'язку зі зміною характеру дій злочинців, застосуванням ними нових засобів і методів з метою уникнути затримання. Слідча практика свідчить, що дії із затримання злочинця нерідко містять реальну небезпеку для життя й здоров'я співробітників міліції, громадян. Тому затримання злочинця на місці злочину, а особливо у випадках, коли воно здійснюється шляхом проведення тактичної операції, є найскладнішим у тактичному відношенні комплексом слідчих дій, оперативно-розшукових і організаційних заходів. Таким чином, сучасна слідча практика вимагає розробки криміналістичних аспектів тактики затримання злочинця³⁸. Водночас на практиці своєчасне затримання кримінального правопорушника не завжди є запорукою наступного успіху. Часто такі особи або взагалі відмовляються співпрацювати зі слідством, або надають неправдиву інформацію про подію кримінального правопорушення та його учасників, а також створюють інші способи протидії досудовому розслідуванню.

Під впливом об'єктивних і суб'єктивних чинників формуються умови, сукупність яких становить слідчу ситуацію. Об'єктивними чинниками виступають: – наявність і характер доказової та орієнтуючої інформації, яка є в розпорядженні слідчого. Це залежить від механізму розслідуваної події та умов виникнення її слідів у навколишньому середовищі; – наявність і стійкість існування ще не використаних джерел доказової інформації та надійних каналів надходження орієнтуючої інформації; – інтенсивність

---

³⁸ Малярова В.О. Тактико-криміналістичні та процесуальні основи пошуку та затримання злочинця. URL: <https://dspace.univd.edu.ua/server/api/core/bitstreams/50409c91-666d-47bc-8529-62c0382fbd7c/content>

процесів зникнення доказів і сила чинників, які впливають на ці процеси; – наявність у даний момент у розпорядженні слідчого, органу дізнання необхідних сил, засобів, часу і можливість їх оптимального використання; – існуюча в даний момент кримінально-правова оцінка розслідуваної події. Суб'єктивними чинниками, що впливають на формування слідчої ситуації, на наш погляд, є: – психологічний стан осіб, які фігурують у розслідуванні кримінальній справі; – психологічний стан слідчого, рівень його знань і вмінь, практичний досвід, здатність приймати і реалізовувати рішення в екстремальних умовах; – протидія встановленню істини з боку злочинця та його зв'язків, а іноді потерпілого і свідків; – сприятливий (безконфліктний) перебіг розслідування; – зусилля слідчого, спрямовані на зміну слідчої ситуації в бажану сторону; – наслідки помилкових дій слідчого, оперативного працівника, експерта, понятих; – наслідки розголошення даних досудового розслідування; – непередбачені дії потерпілого або осіб, не причетних до розслідуваної події³⁹. Для подолання негативних слідчих ситуацій необхідно враховувати об'єктивні та суб'єктивні фактори, які цьому сприяють, а також прораховувати потенційні ризики та загрози шляхом опрацювання потенційних негативних слідчих ситуацій.

Слідча ситуація № 1. Встановлено факт інсценування події кримінального правопорушення корисливо-насильницької спрямованості. Така ситуація трапляється достатньо рідко, водночас має місце на існування та бути частиною іншого суспільно небезпечного плану особи. Чинники, які можуть впливати на подальше розслідування в цій ситуації, є такими: 1) встановлено, що інсценування

---

³⁹ Тарасенко О. І. Типові слідчі ситуації та програми розслідування бандитизму. URL: <https://dspace.univd.edu.ua/server/api/core/bitstreams/b6e4459f-d799-4b4c-9001-0526058382ad/content>

було реалізовано з метою приховати інше суспільно небезпечне діяння; 2) встановлено, що інсценування було організовано спільно із потерпілою особою; 3) встановлено, що кримінальне правопорушення корисливо-насильницької спрямованості було вчинено з метою приготування до іншого суспільно небезпечного діяння або приховування справжньої суспільно небезпечної діяльності; 4) встановлено, що ідея інсценування належить умовно потерпілій особі.

Із урахуванням наведених особливостей мають бути вирішені такі завдання:

1. Дослідження місця події та проведення допиту осіб, які причетні до кримінально протиправної події. Визначення слідових картин, які не відповідають події кримінального правопорушення, кількості учасників тощо. Дослідження особи потерпілого, а також його перевірка за оперативними обліками. Перевірка майна, яке начебто було викрадено. Встановлення особливостей нанесення фізичних ушкоджень потерпілим під час реалізації насильницького механізму досягнення корисливої мети.

2. Дослідження передкримінальних, кримінальних та посткримінальних взаємозв'язків між кримінальним правопорушником та потерпілою. Перевірка попереднього кримінального досвіду особи, яка вчинила/інсценувала діяння. За умови наявності в неї судимості, встановлення переліку кримінальних правопорушень, за вчинення яких вона була притягнута до кримінальної відповідальності.

3. Перевірка технічних засобів контролю за приміщенням, в якому було інсценовано подію кримінального правопорушення, а також найближчої відкритої місцевості. Перевірка транспортних засобів кримінального правопорушника та потерпілого, а також кола їх найближчого оточення. Виключення взаємозв'язків із особами, які перебувають в установах виконання покарань, а також за кордоном та займаються кримінально протиправною діяльністю. Виключення корупційного взаємозв'язку із представниками правоохоронних органів.

Слідча ситуація № 2. Встановлено лише одного співучасника організованої групи/злочинної організації. Наведене часто корелюється з такою позитивною слідчою ситуацією, як викриття кримінального правопорушника на місці кримінального правопорушення або в найкоротший термін після його вчинення. Чинники, які можуть впливати на подальше розслідування в цій ситуації, є такими: 1) особа може створювати штучні перешкоди досудовому розслідуванню шляхом надання неправдивих свідчень або в інший спосіб протидіяти процесу пізнання; 2) особа може не викрити всіх учасників організованої групи чи злочинної організації, у зв'язку з чим невикритий співучасник може продовжувати кримінальну протиправну діяльність та знати особливості досудового розслідування вчинених кримінальних правопорушень; 3) особа може надати неправдиві показання щодо окремих осіб фіктивно створивши уявлення про їх причетність до кримінально протиправної події.

Із урахуванням наведених особливостей мають бути вирішені такі завдання:

1. Перевірка свідчень затриманого співучасника, співставлення інформації із слідовими картинами, сприйнятими під час огляду місця події, дослідження навичок та вмій особи.

2. Аналіз знарядь, які застосовувались під час вчинення кримінального правопорушення, інформації, отриманої із допиту свідків та інших осіб, причетних до кримінально протиправної події.

3. Вивчення інформації щодо інших співучасників, перевірка за оперативними обліками. Встановлення їх внутрішніх та зовнішніх зв'язків, родинних та дружніх відносин, професійної та іншої діяльності. Кримінально протиправного досвіду, встановлення факту наявності судимості.

4. За наявності декількох епізодів кримінально протиправної діяльності, встановлення особливостей механізму реалізації кримінально протиправного умислу з метою встановлення принципової різниці та визначення наявності

сторонніх співучасників, особа яких не була викрита під час допиту затриманого кримінального правопорушника.

5. За умови, якщо було встановлено невідповідність отриманої інформації свідченням затриманої особи необхідно забезпечити здійснення першочергових слідчих (розшукових) та негласних слідчих (розшукових) дій.

Слідча ситуація № 3. Затримана особа відмовляється співпрацювати зі слідством. Наведена ситуація є найбільш розповсюдженою в слідчій практиці. Зазвичай відтворюється шляхом невизнання своєї вини. Особливістю також може бути примирення із потерпілою особою.

Так, відповідно до вироку Сколівського районного суду Львівської області від 26.01.2016 (справа № 453/75/16-к, № провадження 1-кп/453/12/16), ОСОБА_5 09 січня 2016 року, близько 21 години, перебуваючи у стані алкогольного сп'яніння, перебуваючи на прибудинковій території за місцем проживання у АДРЕСА_1, на ґрунті особистих неприязних відносин із своєю мамою ОСОБА_4, в присутності сестри ОСОБА_9, умисно, з метою залякати маму, вилив з пластикової пляшки паливно-мастильні матеріали на вхідні двері, підлогу господарського приміщення, висловлюючи при цьому погрози знищити дане господарське приміщення шляхом підпалу, чим створив у своєї мами ОСОБА_4 реальні підстави побоюватися виконання погроз знищити майно шляхом підпалу. Внаслідок вищевказаних дій ОСОБА_5 у його мами ОСОБА_4 були реальні підстави побоюватися здійснення погрози знищення її майна шляхом підпалу з його боку.

Органом досудового розслідування дії ОСОБА_5 кваліфіковані за ст.195 КК України як погроза знищення чужого майна шляхом підпалу. 14 січня 2016 року між потерпілою ОСОБА_4 та підозрюваним ОСОБА_5 у кримінальному провадженні № 12016140300000016 від 10 січня 2016 року, укладено угоду про примирення між сторонами кримінального провадження, на підставі вимог ст.ст. 468, 469, 471, 473, 476 КПК України, відповідно до якої ОСОБА_5

повністю визнав себе винними в пред'явленому обвинуваченні за ст. 195 КК України, тобто у вчиненні злочину по обставинам, викладеним в обвинувальному акті, в зв'язку з чим, сторони домовились про призначення ОСОБА_5 покарання за ст. 195 КК України у виді штрафу у розмірі 850 гривень та він зобов'язується вибачитись перед потерпілою за скоєне. Під час досудового розслідування ОСОБА_5 повністю визнав свою вину, щиро розкався та добровільно відшкодував завдані збитки. Згідно з умовами даної угоди підозрюваному та потерпілій роз'яснено наслідки укладення та затвердження угоди, передбачені ст. 473 КПК України, а також наслідки невиконання угоди.

У підготовчому судовому засіданні ОСОБА_5 вину у вчиненні інкримінованого йому злочині визнав повністю, просив суд затвердити угоду про примирення та призначити йому узгоджену міру покарання. Крім того, додатково пояснив, що повністю розуміє права, надані йому законом, наслідки укладення та затвердження угоди, характер обвинувачення, щодо якого він визнає себе винуватим, вид покарання, який буде застосовано до його у разі затвердження угоди судом. Потерпіла ОСОБА_4 просила суд затвердити угоду про примирення, обвинувачений ОСОБА_5 попросив у неї пробачення за скоєний злочин⁴⁰. Отже, чинники, які можуть впливати на подальше розслідування в цій ситуації, є такими: 1) особа може створювати штучні перешкоди досудовому розслідуванню шляхом надання неправдивих свідчень або в інший спосіб протидіяти процесу пізнання; 2) особа може примиритись із потерпілою особою та відшкодувати моральну та матеріальну шкоду; 3) особа може надати неправдиві показання щодо окремих осіб, фіктивно створивши уявлення про їх причетність до кримінально протиправної події.

---

⁴⁰ Вирок Сколівський районний суд Львівської області від 26.01.2016 (справа № 453/75/16-к, № провадження 1-кп/453/12/16). URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/55287507>

Із урахуванням наведених особливостей мають бути вирішені такі завдання:

1. Визначення кількості свідків, достатньої для підтвердження доказової інформації, отриманої під час огляду місця події.

2. Ретельне вивчення доказової інформації, проведення необхідних слідчих дій, призначення проведення необхідних судових експертиз.

3. Встановлення готовності кримінального правопорушника та жертви пройти процедуру примирення та реситуції.

Висновки. Слідча ситуація здебільшого є категорією, яка може розглядатись на початковому етапі досудового розслідування, водночас не можна також виключати її певні трансформації протягом процесу пізнання, що може бути пов'язано як із нововиявленими обставинами, так із спростуванням раніше відомої інформації. Варто також зауважити, що часто первинно позитивна слідча ситуація може ставати негативною, наприклад, у зв'язку із встановленим фактом інсценування, приховування окремих слідів тощо.

Типові позитивні слідчі ситуації:

– слідча ситуація № 1. Особа, яка вчинила кримінальне правопорушення корисливо-насильницького спрямування, була затримана на місці події або протягом короткого терміну після його вчинення;

– слідча ситуація № 2. Наявна інформація про вчинення кримінального правопорушення у складі організованої групи/злочинної організації;

– слідча ситуація № 3. Наявна підтверджена інформація про вчинення кримінальних правопорушень насильницько-майнового спрямування конкретною особою/особами як предикатних суспільно небезпечних діянь.

Типові негативні слідчі ситуації:

– слідча ситуація № 1. Встановлено факт інсценування події кримінального правопорушення корисливо-насильницької спрямованості;

- слідча ситуація № 2. Встановлено лише одного співучасника організованої групи/злочинної організації;
- слідча ситуація № 3. Затримана особа відмовляється співпрацювати зі слідством.

2.2. Використання спеціальних знань при розслідуванні кримінальних правопорушень насильницько-майнової спрямованості

Традиційно для кримінальної процесуальної та криміналістичної науки застосування спеціальних знань диференціюються за такими напрямками: 1) залучення спеціаліста для огляду місця події та/або надання консультативної допомоги; 2) призначення судової експертизи для отримання інформації щодо належності речових доказів. Обидва напрями регламентуються Кримінальним процесуальним кодексом України та Законом України «Про судову експертизу».

Зокрема, в ч. 1 ст. 71 КПК України передбачено, що спеціалістом у кримінальному провадженні є особа, яка володіє спеціальними знаннями та навичками і може надавати консультації, пояснення, довідки та висновки під час досудового розслідування і судового розгляду з питань, що потребують відповідних спеціальних знань і навичок. У ч. 2-3 цієї ж норми є припис, що спеціаліст може бути залучений для надання безпосередньої технічної допомоги (фотографування, складення схем, планів, креслень, відбір зразків для проведення експертизи тощо) сторонами кримінального провадження під час досудового розслідування і судом під час судового розгляду, а також для надання висновків у випадках, передбачених пунктом 7 частини четвертої цієї статті. Сторони кримінального провадження мають право під час судового розгляду заявляти клопотання про залучення спеціаліста або використання його пояснень і допомоги⁴¹. Варто зауважити, що наведе-

---

⁴¹ Кримінальний процесуальний кодекс України. Закон, Кодекс від 13.04.2012 р. № 4651-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>

на норма зазнала певних змін у 2020 році відповідно до Закону України від 17.06.2020 № 720-ІХ «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України у зв'язку з прийняттям Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення досудового розслідування окремих категорій кримінальних правопорушень», а також у 2022 році – через необхідність приведення кримінального процесуального законодавства вимогам Закону України від 15.03.2022 № 2137-ІХ «Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України та Закону України «Про електронні комунікації» щодо підвищення ефективності досудового розслідування «за гарячими слідами» та протидії кібератакам». Більшість змін є певною мірою позитивними, зокрема, це стосується внесення до національного процесуального законодавства поняття «висновку спеціаліста» (як процесуального джерела доказів у кримінальних провадженнях про кримінальні проступки), який сприяв посиленню відповідальності спеціаліста під час проведення слідчих (розшукових) дій та підвищення якості огляду місця події, який є найбільш інформативною слідчою (розшуковою) дією на початковому етапі розслідування.

У розглядуваній нормі передбачено, що спеціаліст має право: 1) ставити запитання учасникам процесуальної дії з дозволу сторони кримінального провадження, яка його залучила, чи суду; 2) користуватися технічними засобами, приладами та спеціальним обладнанням; 3) звертати увагу сторони кримінального провадження, яка його залучила, або суду на характерні обставини чи особливості речей і документів; 3⁻¹) викладати у висновку відомості, що мають значення для кримінального провадження і щодо яких йому не були поставлені запитання; 4) знайомитися з протоколами процесуальних дій, в яких він брав участь, і подавати до них зауваження; 5) одержувати винагороду за виконану роботу та відшкодування витрат, пов'язаних із його залученням до кримінального провадження; 6) заявляти клопотання про забезпечення безпеки у випадках,

передбачених законом; 7) надавати висновки з питань, що належать до сфери його знань, під час досудового розслідування кримінальних проступків, у тому числі у випадках, передбачених частиною третьою статті 214 цього Кодексу; 8) надавати довідки з питань, що належать до сфери його знань, у випадках, передбачених частиною третьою статті 245⁻¹ Кодексу⁴². Введення воєнного стану зумовило низку змін, які було внесено до кримінального процесуального законодавства. Зокрема, у 2022 році КПК також було доповнено нормою, яка визначає порядок зняття показань технічних приладів та технічних засобів, що мають функції фото-, кінозйомки, відеозапису, чи засобів фото-, кінозйомки, відеозапису, яка стала новою слідчою (розшуковою) дією, яка у певних випадках потребує залучення спеціаліста. Варто відзначити також те, що наведена дія може мати місце і під час розслідування кримінальних правопорушень насильницько-майнової спрямованості, особливо, якщо останні було вчинено у складі організованої групи/злочинної організації або за інших кваліфікуючих та особливо кваліфікуючих обставин. Більшість слідчих (розшукових) дій надають можливість слідчому самостійно встановлювати випадки, коли доцільно залучати спеціаліста. На підставі ст. 360 КПК України спеціаліст також може бути залучений судом для надання консультацій та письмових роз'яснень.

Відповідно до положень КПК України спеціаліст зобов'язаний: 1) прибути за викликом до слідчого, дізнавача, прокурора, суду і мати при собі необхідні технічне обладнання, пристрої та прилади; 2) виконувати вказівки сторони кримінального провадження, яка його залучила, чи суду та давати пояснення з поставлених запитань; 3) не розголошувати відомості, які безпосередньо стосуються суті кримінального провадження та процесуальних дій, що здійснюються (здійснювалися) під час нього, і які стали відомі спеціалісту у зв'язку з виконанням його

---

⁴² Там само.

обов'язків; 4) заявити самовідвід за наявності обставин, передбачених цим Кодексом. У разі неприбуття до суду без поважних причин або неповідомлення про причини неприбуття на спеціаліста судом покладаються всі витрати, пов'язані з оголошенням перерви в судовому засіданні. За завідомо неправдивий висновок спеціаліст несе відповідальність, встановлену законом⁴³. Отже, вдосконалення національного кримінального процесуального законодавства в частині регулювання порядку виконання спеціалістом своїх завдань спрямовано на підвищення якості техніко-криміналістичного забезпечення досудового розслідування. Окрему увагу необхідно також звернути на встановлення чіткої різниці між суб'єктами техніко-криміналістичного забезпечення, якими є спеціаліст та експерт. Диференціація між наведеними суб'єктами визначена не тільки на стадії досудового розслідування, а і під час судового розгляду, зокрема, коли ці особи викликаються для надання показань.

Відповідно до ст. 69 КПК України експертом у кримінальному провадженні є особа, яка володіє науковими, технічними або іншими спеціальними знаннями, має право відповідно до Закону України «Про судову експертизу» на проведення експертизи і якій доручено провести дослідження об'єктів, явищ і процесів, що містять відомості про обставини вчинення кримінального правопорушення, та дати висновок з питань, які виникають під час кримінального провадження і стосуються сфери її знань. Не можуть бути експертами особи, які перебувають у службовій або іншій залежності від сторін кримінального провадження або потерпілого. Експерт має право: 1) знайомитися з матеріалами кримінального провадження, що стосуються предмета дослідження; 2) заявляти клопотання про надання додаткових матеріалів і зразків та вчинення інших дій, пов'язаних із проведенням експертизи; 3) бути присутнім під час вчинення процесуальних дій, що стосуються предметів та об'єктів дослідження; 4) викладати у висновку

---

⁴³ Там само.

експертизи виявлені в ході її проведення відомості, які мають значення для кримінального провадження і з приводу яких йому не були поставлені запитання; 5) ставити запитання, що стосуються предмета та об'єктів дослідження, особам, які беруть участь у кримінальному провадженні; 6) одержати винагороду за виконану роботу та відшкодування витрат, пов'язаних із проведенням експертизи і викликом для надання пояснень чи показань, у разі, якщо проведення експертизи не є службовим обов'язком особи, яка залучена як експерт; 7) заявляти клопотання про забезпечення безпеки у випадках, передбачених законом; 8) користуватися іншими правами, передбаченими Законом України «Про судову експертизу». Експерт не має права за власною ініціативою збирати матеріали для проведення експертизи. Експерт може відмовитися від давання висновку, якщо поданих йому матеріалів недостатньо для виконання покладених на нього обов'язків. Заява про відмову має бути вмотивованою⁴⁴. Наведені положення обмежують коло осіб, які можуть бути судовими експертами, що зумовлено наявністю певних вимог до рівня їх вищої освіти, а також відповідності кваліфікаційним вимогам. Експерти, які мають право займатись експертною діяльністю, внесені до реєстру атестованих судових експертів, утримувачем якого є Міністерство юстиції України. Реєстр має інформацію щодо судових експертів Міністерства юстиції України, Міністерства охорони здоров'я України, Міністерства внутрішніх справ України, Міністерства оборони України, Служби безпеки України та Державної прикордонної служби України.

Відповідно до розглядуваної норми експерт зобов'язаний: 1) особисто провести повне дослідження і дати обґрунтований та об'єктивний письмовий висновок на поставлені йому запитання, а в разі необхідності – роз'яснити його; 2) прибути до суду і дати відповіді

---

⁴⁴ Там само.

на запитання під час допиту; 3) забезпечити збереження об'єкта експертизи. Якщо дослідження пов'язане з повним або частковим знищенням об'єкта експертизи або зміною його властивостей, експерт повинен одержати на це дозвіл від особи, яка залучила експерта; 4) не розголошувати без дозволу сторони кримінального провадження, яка його залучила, чи суду відомості, що стали йому відомі у зв'язку з виконанням обов'язків, або не повідомляти будь-кому, крім особи, яка його залучила, чи суду про хід проведення експертизи та її результати; 5) заявити самовідвід за наявності обставин, передбачених цим Кодексом. Експерт невідкладно повинен повідомити особу, яка його залучила, чи суд, що доручив проведення експертизи, про неможливість проведення експертизи через відсутність у нього необхідних знань або без залучення інших експертів. У разі виникнення сумніву щодо змісту та обсягу доручення експерт невідкладно заявляє клопотання особі, яка призначила експертизу, чи суду, що доручив її проведення, щодо його уточнення або повідомляє про неможливість проведення експертизи за поставленим запитанням або без залучення інших осіб⁴⁵. *Перше, на що має звертати увагу слідчий під час призначення судової експертизи – це те, що судовий експерт не зобов'язаний наводити інформацію, яка йому стала відома в ході дослідження, якщо не було поставлено відповідного запитання. У зв'язку з цим під час формулювання переліку питань, які ставляться на вирішення судовому експерту, доцільно попередньо проконсультуватись із особами, які мають спеціальні знання. Друге – це уникнення запитань, які мають юридичний зміст та спрямовані на утримання правової інформації (наприклад, питань, які побічно стосуються кваліфікації кримінального правопорушення). Хоча судовий експерт, відповідно до кримінального процесуального законодавства, і не має права*

---

⁴⁵ Там само.

давати відповіді на правові питання, на практиці часто трапляються ситуації, коли ані слідчий, ані судовий експерт не усвідомлюють сутності та змісту питання, на яке вони дають відповідь (у більшості випадків, це стосується мистецтвознавчих експертиз під час вивчення порнографічних матеріалів). За наявності сумніву у достовірності висновку експерта доцільно призначати повторну експертизу; якщо необхідна інформація, з приводу якої не біло поставлено запитання, – додаткову. **Особлива увага має бути звернута на визначення порядку проведення судових експертиз з метою уникнення застосування судовими експертами руйнівних методів дослідження, які можуть знищити сліди, досліджувані під час проведення іншого виду судової експертизи (наприклад, якщо потрібно провести судову дактилоскопічну та судову балістичну експертизу, першочергово має бути проведена дактилоскопічна, оскільки під час проведення експериментального відстрілу вогнепальної зброї внаслідок згорання метального заряду метал окремих частин зброї може бути підданий впливу високих температур, які знищують потожирову речовину).**

Призначення експертизи є альтернативною слідчою (розшуковою) дією, у зв'язку з чим сторони кримінального провадження або слідчий суддя вирішують її доцільність з урахуванням наявності потреби в залученні особи, яка має спеціальні знання. Водночас у ч. 2 ст. 242 КПК України наведено випадки, коли слідчий або прокурор зобов'язані забезпечити проведення експертизи: 1) встановлення причин смерті; 2) встановлення тяжкості та характеру тілесних ушкоджень; 3) визначення психічного стану підозрюваного за наявності відомостей, які викликають сумнів щодо його осудності, обмеженої осудності; 4) встановлення віку особи, якщо це необхідно для вирішення питання про можливість притягнення її до кримінальної відповідальності, а іншим способом неможливо отримати ці відомості; 6) визначення розміру матеріальних

збитків, якщо потерпілий не може їх визначити та не надав документ, що підтверджує розмір такої шкоди, розміру шкоди немайнового характеру, шкоди довкіллю, заподіяного кримінальним правопорушенням⁴⁶. Із урахуванням механізму реалізації кримінально протиправного умислу на вчинення суспільно небезпечних діянь насильницько-майнової спрямованості більшість таких кримінальних правопорушень потребуватимуть в обов'язковому проведенні експертизи через необхідність встановлення причин смерті або тяжкості та характеру тілесних ушкоджень. Під час призначення експертизи необхідно враховувати положення Закону України «Про судову експертизу» та кримінального процесуального законодавства, зокрема ст. 101, в якій викладено поняття та загальні особливості висновку експерта.

Так, у наведеній нормі визначено, що висновок експерта – це докладний опис проведених експертом досліджень та зроблені за їх результатами висновки, обґрунтовані відповіді на запитання, поставлені особою, яка залучила експерта, або слідчим суддею чи судом, що доручив проведення експертизи. Кожна сторона кримінального провадження має право надати суду висновок експерта, який ґрунтується на його наукових, технічних або інших спеціальних знаннях. Висновок повинен ґрунтуватися на відомостях, які експерт сприймав безпосередньо або вони стали йому відомі під час дослідження матеріалів, що були надані для проведення дослідження. Експерт дає висновок від свого імені і несе за нього особисту відповідальність. Запитання, які ставляться експертові, та його висновок щодо них не можуть виходити за межі спеціальних знань експерта.

Висновок експерта не може ґрунтуватися на доказах, які визнані судом недопустимими. Експерт, який дає висновок щодо психічного стану підозрюваного, обвинуваченого, не має права стверджувати у висновку, чи мав під-

---

⁴⁶ Там само.

озрюваний, обвинувачений такий психічний стан, який становить елемент кримінального правопорушення або елемент, що виключає відповідальність за кримінальне правопорушення. Висновок експерта надається в письмовій формі, але кожна сторона має право звернутися до суду з клопотанням про виклик експерта для допиту під час судового розгляду для роз'яснення чи доповнення його висновку. Якщо для проведення експертизи залучається кілька експертів, експерти мають право скласти один висновок або окремі висновки. Висновок передається експертом стороні, за клопотанням якої здійснювалася експертиза. Висновок експерта не є обов'язковим для особи або органу, яка здійснює провадження, але незгода з висновком експерта повинна бути вмотивована у відповідних постанові, ухвалі, вироку⁴⁷. Особливої уваги заслуговує останнє положення, відповідно до якого висновок експерта не є обов'язковим для особи або органу, яка здійснює провадження, але незгода з висновком експерта повинна бути вмотивована у відповідних постанові, ухвалі, вироку. За умови, якщо є сумнів у достовірності відомостей, викладених у висновку експерта, має бути встановлено, чи є це наслідком експертної помилки, чи експерт надав завідомо неправдиві показання з метою протидіяти нормальному процесу досудового розслідування. Це надасть можливість упередити випадки протидії досудовому розслідуванню з боку сторін кримінального провадження.

Для дослідження доказів, отриманих у ході здійснення слідчих (розшукових) та негласних слідчих (розшукових) дій за фактами вчинення кримінальних правопорушень насильницько-майнової спрямованості, можуть бути призначені такі види криміналістичних видів судових експертиз: судова дактилоскопічна експертиза; судова трасологічна експертиза, судова експертиза дослідження зброї.

---

⁴⁷ Там само.

Питання, які доцільно ставити на вирішення судової дактилоскопічної експертизи⁴⁸:

– Чи є на наданому на дослідження об'єкті сліди рук (пальців, долонь)? Якщо так, чи придатні вони для ідентифікації?

– Чи є на наданому на дослідження об'єкті сліди ніг? Якщо так, чи придатні вони для ідентифікації?

– Чи залишені сліди рук (стоп ніг) конкретною особою, дактилоскопічна карта на ім'я якої надана для порівняльного дослідження?

– Чи залишені сліди рук (ступень ніг), вилучені в різних місцях (на різних об'єктах), однією особою?

– Чи ідентичні відбитки рук невідомого трупа з відбитками в дактилокарті конкретної особи?

– Якою рукою та якими пальцями руки залишено сліди?

– Які індивідуальні особливості мають руки людини, що залишила сліди (відсутність пальців, наявність шрамів тощо)?

– Якими ділянками поверхні руки залишено сліди?

– У результаті якої дії залишено слід (захват, торкання тощо)?

– Який вік, стать та зріст особи, що залишила сліди, надані на дослідження?

Об'єкти дослідження: об'єкти, на яких знайдені сліди рук, або припускається їх наявність, надсилаються експертові в якомога коротші строки після вилучення, через незначний ідентифікаційний період. Об'єктами дактилоскопічного дослідження є сліди рук (пальців та (або) долонь), їх копії на слідокопіювальній плівці, зліпки об'ємних слідів або масштабні фотознімки слідів тощо, відбитки в дактилокартах. Як порівняльні зразки можуть

---

⁴⁸ Національний науковий центр «Інститут судових експертиз ім. засл. проф. М.С. Бокаряса». URL: <https://www.hniise.gov.ua/13949-trasologchna-ekspertiza.html#:~:text=Об%27ектами%20дослідження%20з%20метою,експерту%20в%20якомога%20коротші%20строки>.

надаватися експериментальні відбитки нігтьових фаланг пальців або відбитки долонь⁴⁹. **Рекомендації щодо вилучення та упакування.** Якщо можливо, сліди рук під час огляду місця події необхідно вилучати разом із предметом, на якому вони були/можуть бути виявлені. За умови вилучення предмета зі слідами рук/нашаруванням потожирової речовини, такий предмет має бути добре зафіксований (нерухомо) таким чином, щоб його стінки (боки, сторони) не торкалися внутрішнього боку упакування. Якщо слід руки вилучається, доцільно використовувати липку технічну стрічку, дактилоскопічний порошок (залежить від кольору та матеріалу поверхні, а також урахування необхідності проведення інших видів досліджень, зокрема судово-генетичної, тощо, що потребує застосування неруйнівних методів). Біля кожної стрічки зі слідом, наклеєної на білий аркуш паперу, необхідно зробити підпис, який містить загальну інформацію про місце, з якого було вилучено слід, а також короткі відомості про нього. Якщо упаковка являє собою полімерний спецпакет, необхідно перевірити якість скріплення клапана. Упакування іншого типу має бути в обов'язковому порядку скріплено биркою. Упакування повинно містити підписи всіх учасників слідчої (розшукової) дії. Якщо на місці події було залишено об'ємний слід руки, необхідно зробити гіпсовий зліпок та за допомогою ниток чи шпагату прикріпити до нього бирки з пояснювальними написами.

Питання, які доцільно ставити на вирішення судової балістичної експертизи⁵⁰:

– Чи є вогнепальною зброєю (пневматичною зброєю, газовим пістолетом чи револьвером, пристроєм вітчизняного виробництва для відстрілу патронів, споряджених гумовими чи аналогічними за своїми властивостями металевими снарядами) предмет, вилучений у підозрюваного?

⁴⁹ Там само.

⁵⁰ Там само.

– Яким способом (промисловим чи саморобним) виготовлено предмет (зброя, патрон), вилучений у підозрюваного?

– До якого виду, системи, моделі, калібру належить дана зброя?

– Чи придатна дана зброя до стрільби?

– Чи справна дана зброя? Якщо ні, то які вона має несправності? Чи виключають ці несправності можливість пострілу?

– Чи є боєприпасом патрон, вилучений у підозрюваного?

– До зброї якого виду, системи, моделі, калібру призначено патрон, вилучений у підозрюваного?

– До якого патрона (вид, модель) належить відстріляна гільза?

– Чи міг з даної зброї за певних умов (наприклад, при падінні її на ґрунт, підлогу тощо) відбутися постріл без натискання на спусковий гачок?

– Чи вистріляна куля (шрот, картеч) з даного екземпляра зброї?

– Чи відстріляні дані гільзи зі зброї, наданої для дослідження?

– Чи вистріляні дані кулі (гільзи) з одного екземпляра зброї?

– З якої зброї (вид, система, модель) вистріляна дана куля?

– Чи були надані куля і гільза до пострілу частинами одного патрона?

– Якою кулею (шротом, картечю) зроблено останній постріл з гладкоствольної рушниці (обріза рушниці)?

– З гладкоствольної зброї якого калібру вистріляно кулю (шрот, картеч, пиж), вилучену на місці події (з трупа потерпілого)?

– Чи є дане пошкодження вогнепальним?

– Кулею якого калібру, типу (оболонковою, напівоболонковою тощо) утворено пошкодження?

– Яким є дане пошкодження – вхідним чи вихідним?

– У якому напрямку і з якої відстані зроблено постріл, що утворив пошкодження на об'єкті, вилученому з місця події?

– Яким було положення зброї щодо потерпілого (перешкоди)?

Експертові з урахуванням змісту питання надаються: зброя або конструктивно подібні до неї вироби, патрони, гільзи, кулі, шрот, пижі, які приєднані до справи як речові докази, порівняльні матеріали, предмети зі слідами пострілу. Усі надані об'єкти повинні мати на упаковці або на прикріплених до них бирках індивідуальні позначки. На предметах з пошкодженнями мають бути орієнтувальні позначки (зовнішній, внутрішній бік, верх, низ тощо). Для вирішення питань про обставини пострілу (напрямок, дистанція, взаємне положення зброї та перешкоди тощо) експерту надаються предмети, на яких є сліди пострілу. Крім об'єкта дослідження експерту надсилаються протоколи слідчих оглядів, відтворення обстановки й обставин події, інших слідчих дій або виписки з них, що містять відомості, які можуть мати значення для вирішення поставлених питань. Допускається виклад цих відомостей у документі про призначення експертизи (залучення експерта). Якщо орган (особа), який (яка) призначив(ла) експертизу (залучив(ла) експерта), не має можливості самостійно визначити дані, про які треба повідомити експерта, або сформулювати питання, для отримання відповідних роз'яснень (консультацій) залучається спеціаліст з відповідною підготовкою. Якщо у справі раніше проводились судово-медичні та інші експертизи, пов'язані з даною експертизою, експерту надаються акти цих експертиз, фотознімки, рентгенограми, схеми тощо⁵¹. Під час проведення огляду місця події, де було застосовано вогнепальну зброю за наявності сприятливих умов доцільно проводити візіювання, яке фіксується у протоколі огляду та фото- відеозйомкою. Обов'язково під час огля-

⁵¹ Там само.

ду місця події необхідно уникати попередніх висновків щодо характеру та механізму пошкоджень, їх віднесення до вогнепальних та іншої інформації, яка вирішується виключно в ході судової балістичної експертизи або інших, зокрема комплексних, експертиз.

Рекомендації щодо вилучення та упакування. Вогнепальну стрілецьку зброю, пістолети та револьвери для відстрілу патронів «травматичної» дії, пневматичні гвинтівки, пістолети та револьвери, газові, сигнальні пістолети та револьвери тощо, які направляються на експертизу, необхідно розрядити. Якщо прийомами, які звичайно застосовуються, розрядити їх неможливо, то частини ударно-спускового механізму приводяться в положення, яке унеможливорює випадковий постріл. На упаковці мають бути зроблені попереджувальні написи. Для розрядження гранатометів, мінометів, гармат, вогнеметів, реактивної, ракетної зброї повинні залучатися спеціалісти з відповідною підготовкою. Речові докази упаковуються окремо. При цьому повинен бути забезпечений захист їх від забруднення, пошкоджень та взаємного контакту у процесі транспортування. Дульний зріз зброї закривається чистою білою тканиною і обв'язується. Зброя та боєприпаси до неї надаються на експертизу органом (особою), який (яка) призначив(ла) експертизу (залучив(ла) експерта), особисто або його (її) представником. Їх пересилка поштою не допускається⁵². Варто також зауважити, коли на дослідження надається пошкоджений одяг, щодо якого має бути встановлено, чи є пошкодження вогнепальними, передувати судовій балістичній експертизи має фізико-хімічні дослідження, які мають встановити, чи є на об'єкті сліди продуктів пострілу. Ще одним варіантом вирішення такої ситуації є призначення комплексної експертизи, до проведення якої будуть залучені експерти сектору фізико-хімічних та балістичних досліджень.

---

⁵² Там само.

Питання, які доцільно ставити на вирішення судової трасологічної експертизи⁵³:

– Чи даним знаряддям (інструментом) було вчинено злом або іншу дію (зрубано дерево, спиляно гілку, перекушено дріт тощо)?

– Чи не залишено сліди злomu, вилучені з різних місць подій, тим самим знаряддям?

– Одним чи декількома знаряддями було вчинено злом?

– Знаряддям якого виду вчинено злом?

– З якого боку (внутрішнього чи зовнішнього) було вчинено злом перешкоди (стіни, вікна, ґрат тощо)?

– Яким способом розділено предмет (шляхом розрізування, розрубання, розпилування, свердління тощо)?

– Чи виготовлено виріб за допомогою заводського обладнання?

– Чи виготовлений(і) даний виріб (дані вироби) масового виробництва на певному агрегаті (прес-формі, штампі тощо)?

– Знаряддям (інструментом) якого виду проведено обробку виробу?

– Заводським чи саморобним способом закупорені пляшки?

– Яким способом відкривались або закупорювались пляшки (інша тара)?

– Яким способом (заводським чи саморобним) наклеювались етикетки (контрольні марки)?

– Чи переклеювались етикетки (контрольні марки)?

– Чи справний механізм замка? Якщо ні, то в чому полягає несправність?

– Чи був відімкнений замок сторонніми предметами (відмичками, підібраними або підробленими ключами)?

– У який спосіб відімкнений (зламаний) замок?

– Чи одним способом відімкнені (зламані) надані замки?

---

⁵³ Там само.

– У якому стані (замкненому, відімкненому) був замок у момент його пошкодження?

– Чи можливо відімкнути даний контрольний замок без пошкодження контрольного вкладиша?

– Чи можливо відімкнути даний замок за допомогою інструмента (предмета), що був вилучений в особи (прізвище, ім'я, по батькові)?

– Знаряддям якого виду зламано замок?

– Чи відмикався замок за допомогою даного ключа (відмички)?

– Чи є на ключі-оригіналі ознаки, характерні для виготовлення його копії або зліпка?

– Чи була обтиснена пломба даними пломбувальними лещатами?

– Чи одними пломбувальними лещатами були обтиснені пломби?

– Чи розкривалась і обтискувалась повторно пломба після її обтиснення пломбувальними лещатами?

– У який спосіб і за допомогою якого знаряддя була розкрита і повторно обтиснена пломба?

– Чи можливо з даної пломби витягти матеріал, що використовувався при опломбуванні (дріт, шпагат, шнур), без порушення її цілісності?

– Знаряддям якого виду розкривалась пломба?

– Який зміст цифрових та буквених знаків на контактних поверхнях пломби?

– Чи не розкривалась пломба наданим знаряддям?

– Чи є на одязі, що наданий для дослідження, пошкодження?

– Який механізм утворення пошкоджень на одязі?

– Чи є пошкодження на одязі розривом, розрізом, розрубом тощо?

– Знаряддям (предметом) якого виду утворені пошкодження одягу?

– Чи є сліди тертя, тиску, волочіння тощо на одязі, що наданий для дослідження?

- Чи утворені пошкодження на одязі предметами, що надані для дослідження?
- Чи належать одному цілому частини одягу, що надані для дослідження?
- Який механізм утворення нашарувань ґрунту (плям зелені, фарби, паливно-мастильних матеріалів тощо)?
- Яка послідовність утворення нашарувань на одязі?
- Яким видом (типом, моделлю) та якими частинами транспортного засобу залишені сліди?
- Чи залишені сліди даним транспортним засобом (його частинами)?
- Яким колесом транспортного засобу залишені сліди (правим, лівим, переднім, заднім)?
- Якою моделлю шини залишені сліди?
- Чи піддавалася покришка шини транспортного засобу, слід якої виявлений на місці події та наданий для дослідження, відновлювальному ремонту?
- Чи є на даному об'єкті (одязі потерпілого, огорожі дороги, дорожньому покритті тощо) сліди транспортного засобу?
- Чи утворилися сліди на об'єкті в результаті його переїзду колесами транспортного засобу?
- Яка послідовність утворення пошкоджень на транспортному засобі?
- Який механізм утворення слідів на транспортному засобі?
- Чи є знайдений предмет (його фрагмент) (уламки кронштейна, гайки, фрагменти фарного розсіювача або вітрового скла, фрагменти лакофарбового покриття) частиною наданого для дослідження транспортного засобу?
- Який механізм утворення пошкоджень на вітровому склі транспортного засобу?
- На який вид транспортного засобу був установлений розсіювач, уламки якого надані для дослідження?
- Яка причина руйнування (механічний удар, термічний вплив, вибух тощо) скла, розсіювача?
- Яке взаємне розташування транспортного засобу і пішохода у момент наїзду?

– Чи мав місце факт контактної взаємодії транспортного засобу з іншим об'єктом (ділянкою місця події)?

Рекомендації щодо вилучення і упакування. Об'єкти слід упаковувати таким чином, щоб їх не пошкодити та не нанести додаткових індивідуальних ознак. Якщо упаковка являє собою полімерний спецпакет, необхідно перевірити якість скріплення клапана. Упакування іншого типу має бути в обов'язковому порядку скріплено биркою. Упакування повинно містити підписи всіх учасників слідчої (розшукової) дії.

Більшість із наведених питань надають можливість отримати уявлення про механізм реалізації кримінально протиправного умислу на вчинення кримінального правопорушення насильницько-майнової спрямованості. Зокрема, особлива увага має бути приділена слідам транспортних засобів, оскільки останні можуть надати максимальну кількість інформації про особу, яка вчинила суспільно небезпечне діяння. За необхідності для вирішення цієї проблеми також можуть бути залучені судові експерти-автотехніки, які зможуть оцінити технічний стан та особливості транспортного засобу (якщо він був виявлений).

Висновки. Перше, на що має звертати увагу слідчий під час призначення судової експертизи – це те, що судовий експерт не зобов'язаний наводити інформацію, яка йому стала відома в ході дослідження, якщо не було поставлено відповідного запитання. У зв'язку з цим під час формулювання переліку питань, які ставляться на вирішення судовому експерту, доцільно попередньо проконсультуватися з особами, які мають спеціальні знання. Друге – це уникнення запитань, які мають юридичний зміст та спрямовані на утримання правової інформації (наприклад, питань, які побічно стосуються кваліфікації кримінального правопорушення). Хоча судовий експерт, відповідно до кримінального процесуального законодавства, і не має права давати відповіді на правові питання, на практиці часто трапляються ситуації, коли ані слідчий, ані судовий експерт не усвідомлюють сутності та змісту питання, на яке

вони дають відповідь (здебільшого це стосується мистецтвознавчих експертиз під час вивчення порнографічних матеріалів). За наявності сумніву у достовірності висновку експерта доцільно призначати повторну експертизу, якщо необхідна інформація, з приводу якої не було поставлено запитання, – додаткову.

2.3. Забезпечення подолання протидії досудовому розслідуванню кримінальних правопорушень насильницько-майнової спрямованості

Протидія досудовому розслідуванню є серйозним чинником, здатним не тільки загальмувати процес пізнання, а і привести до отримання помилкових та необ'єктивних результатів. Здебільшого форми протидії розслідуванню не відрізняються залежно від кримінального правопорушення та є типовими. В криміналістиці одним із основних форм протидії розслідуванню злочинів є фальсифікація доказів. Саме тому вони повинні надійно захищатися від фальсифікації, перекручування або знищення. Відомо, що найчастіше фальсифікуються джерела вербальної доказової інформації: протоколи показань і тих слідчих дій, що супроводжуються показаннями їх учасників. У процесуальних документах можуть перекручуватися дані про сутність учасників подій, обстановку подій та її наслідки. Сфабриковані протоколи допитів можуть містити підтверджену неправдиву інформацію особи про алібі, про дії підозрюваного начебто в стані необхідної оборони або крайньої необхідності⁵⁴. Отже, *під протидією розслідуванню необхідно розуміти комплекс заходів процесуального та непроцесуального характеру, який здійснюється з метою порушення нормального перебігу досудового розслідування з метою унеможливлення отримання об'єктивної та достовірної інформації про подію кримінального правопорушення.*

---

⁵⁴ Лепісевич П. М., Курляк М. Д. Практичні засади усунення протидії розслідуванню злочинів у сучасних умовах. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ*. 2018. № 1. С. 277–283.

Із урахуванням форми протидії досудовому розслідуванню необхідно обирати і спосіб подолання такої протидії, який здебільшого потребує наявності комплексу скоординованих дій сторін та учасників кримінального провадження. Подолання протидії розслідуванню злочинів може здійснюватися за певними напрямками: 1) встановлення певних правил дотримання слідчої таємниці: а) визначення переліку відомостей у конкретній кримінальній справі, що становлять слідчу таємницю; б) встановлення кола осіб, залучених до орбіти кримінального судочинства, яких необхідно попередити про нерозголошення слідчої таємниці; в) обмеження кола осіб, які присутні під час провадження слідчих дій; г) обмеження допуску до доказової інформації; ґ) встановлення особливостей роботи слідчо-оперативної групи з доказової інформації в кримінальній справі (визначення кола обов'язків усіх учасників слідчо-оперативної групи, встановлення стосунків між ними здійснює керівник групи, він також взаємодіє з пресою та ухвалює рішення про повідомлення певної інформації та її меж); д) встановлення заборони на невмотивовану передачу кримінальної справи від одного слідчого до іншого е) визначення порядку взаємодії з оперативними працівниками (дозування інформації, необхідної для виконання оперативно-розшукового заходу, доручення слідчого тощо); 2) нейтралізація причин масового виникнення слідчих помилок: кадрових, методичних, організаційних, процесуальних, психологічних тощо; 3) викриття неправдивих показань; 4) гарантування безпеки учасників кримінального процесу⁵⁵. *Аналіз судової практики та правоохоронної звітності надає підставу вважати, що до форм протидії кримінальним правопорушенням насильницько-майнової спрямованості можна віднести: 1) інсценування події суспільно небезпечного*

---

⁵⁵ Лепісевич П. М., Курляк М. Д. Практичні засади усунення протидії розслідуванню злочинів у сучасних умовах. URL: <https://dspace.lvduvs.edu.ua/bitstream/1234567890/1261/1/34.pdf>

діяння з метою приховання іншого кримінального правопорушення або створити хибне уявлення про причетність до протиправного акту певних осіб; 2) приховування слідів кримінального правопорушення; 3) здійснення впливу на учасників кримінального провадження (як негативно-го, зокрема фізичного та психічного впливу, так і позитивного, наприклад, пропозиція винагороди за сприяння тощо); 4) вуалювання кримінального правопорушення насильницько-майнової спрямованості під інше суспільно небезпечне діяння, яке є менш тяжким; 5) надання завідомо неправдивих показань, які мають наслідком введення слідства в оману. Особливо небезпечною формою є протидія розслідуванню, яка реалізується через захисника шляхом створення штучних умов, передбачених кримінальним процесуальним законодавством, як підстава для призупинення строків або пролонгацію розслідування через необхідність проведення додаткових слідчих (розшукових) дій.

Протидія розслідуванню полягає у виборі зацікавленими особами певної лінії поведінки, прийнятті заходів, спрямованих на утворення перешкод у виявленні, вилученні та використанні доказів з метою ухилення від відповідальності підозрюваного (обвинуваченого), що вчиняються ними після виявлення злочину і початку його розслідування. В широкому понятійному розумінні найбільш прийнятним буде визначення протидії розслідуванню як своєрідного виду цілеспрямованої активності суб'єктів злочину, інших зацікавлених осіб у вигляді окремих умисних дій або наперед спланованої низки взаємопов'язаних дій щодо приховування, зміни, знищення інформації, яка має доказове значення, її носіїв, втручання в розслідування для досягнення поставлених цілей щодо перешкоджання розслідуванню та встановленню причетних до злочину осіб⁵⁶. До об'єктивних факторів можуть бути віднесені час, місце

---

⁵⁶ Лисиченко В. К., Шехавцов Р. М. Проблеми теорії та практики подолання протидії розслідуванню окремих різновидів злочинів, вчинених організованими групами, злочинними організаціями. URL: https://dspace.lvduvs.edu.ua/bitstream/1234567890/246/1/Shekhavtsov_monograf.pdf

й обстановка протидії. Час та місце обумовлюють як способи дій під час вчинення кримінального правопорушення, так і прийняття заходів до протидії досудовому розслідуванню, яка в даному випадку реалізується шляхом перешкоджання діяльності зі встановлення всіх обставин кримінального правопорушення. Крім того, з'ясування тих зав'язків та відносин, що характеризують такі властивості часу, як момент, проміжок (інтервал, тривалість), відношення, може забезпечити суб'єкта розслідування вагомою інформацією. Так, можуть бути з'ясовані: момент вчинення кримінального правопорушення, часовий інтервал від підготовки до його реалізації, характеристика явищ у хронологічній послідовності їх здійснення. Завдяки цьому можуть простежуватися закономірні або випадкові збіги явищ (подій, фактів)⁵⁷. З метою забезпечення повноцінного проведення слідчих (розшукових) дій та уникнення створення сприятливих для захисника підстав необхідно за можливості залучати для їх проведення спеціаліста, котрий забезпечить належне виявлення, фіксацію та вилучення доказової інформації.

Залежно від часу отримання відомостей про здійснене кримінальне правопорушення та інтенсивність протидії визначається характер дій суб'єкта розслідування. Кількість сил та засобів, що витрачено зацікавленими особами на протидію, значною мірою зумовлюють і можливості виявлення факту кримінального правопорушення. На цьому етапі огляд місця події та вилучені сліди кримінального правопорушення, отримані відомості від заявника та очевидців події забезпечать прийняття обґрунтованого рішення у правовій оцінці виявленого факту. Проте ще на місці огляду постає завдання з'ясування всіх змін, унесених особами, які перебували там до прибуття СОГ. З одного боку, це сприятиме якісній фіксації та вилученню слідів, знарядь кримінального правопорушення в подальшому розслідуванні, а з іншого – виділенню відображень, що не

---

⁵⁷ Гнатенко В. С. Теоретико-правова парадигма доказування у кримінальному провадженні : монографія. Вінниця : ТВОРИ, 2022. 140 с.

мають відношення до події, з'ясуванню тих, що піддалися пошкодженню, знищенню, у тому числі під дією природних факторів. Це дозволить виділити ті сліди, походження яких зумовлено діями правопорушника та висвітлюють його механізм. Не менш вагомим у встановленні всіх обставин полягає в отриманні показів від учасників кримінального правопорушення, свідків-очевидців події до моменту здійснення тиску на них, що забезпечить їх повноту та достовірність. Після внесення відомостей до ЄРДР перед слідчим постає завдання організувати розслідування таким чином, щоб опередити протидію⁵⁸. Першочерговими об'єктами протидії є обстановка та слідова картина кримінального правопорушення, а, отже, основним способом протидії є приховування слідів, що особливо розповсюджено під час вчинення суспільно небезпечних діянь насильницько-майнової спрямованості. Фактично протидія розслідуванню може розпочинатись задовго до внесення відомостей до ЄРДР та прибуття слідчо-оперативної групи на місце події.

Умови обстановки можуть характеризуватися наявністю сторонніх осіб, камер відеоспостереження та ін., що може спрощувати або ускладнювати реалізацію своїх намірів, зумовлювати внесення коректив в дії протидіючої сторони. Вагомим у характеристиці умов об'єктивної обстановки займає статус (становище в суспільстві, рід діяльності, наявність зв'язків, у тому числі родинних тощо) як суб'єкта, так і об'єкта протидії. Ці фактори значною мірою визначають дії кожного із зазначених осіб у ході розслідування кримінального провадження та зумовлюють формування умов протидії. Так, за наявності «зв'язків» та «статусності» протидіючої сторони тиск буде здійснюватися на уповноважену особу та учасників розслідування. У разі зазначених характеристик потерпілого прояви протидії носитимуть слабковиражений характер та не впливатимуть на процес розслідування. Не меншої уваги заслуговують й обставини, що характеризують прямий тиск, тобто здійснюваний безпосередньо суб'єктом протидії на

---

⁵⁸ Там само.

відповідний об'єкт, і непрямий – здійснюваний через інших осіб (наприклад, знайомих, близьких тощо). Один із способів непрямого, тобто без особистого контакту суб'єкта протидії, здійснюється, наприклад, через засоби масової інформації, пресу, різного роду програми, журналістські розслідування, соціальні мережі тощо. Крім того, протидія може реалізовуватися в різного роду провокаціях, наприклад, неправомірної вигоди, встановлення неділових стосунків з суб'єктом розслідування, його керівниками⁵⁹. Отже, з метою уникнення випадків протидії розслідуванню кримінальних правопорушень насильницько-майнової спрямованості доцільно: 1) забезпечити взаємодію та скоординовану роботу підрозділів, залучених до розслідування суспільно небезпечного діяння; 2) за необхідності – забезпечити безпеку учасникам кримінального провадження, які цього потребують; 3) опрацювати алгоритм слідчих (розшукових) дій, слідчих ситуацій, які можуть виникнути в ході розслідування; 4) перевіряти показання як підозрюваного, так і інших учасників кримінального провадження, співставляти їх з іншими речовими доказами; 5) за наявності підстав для сумніву у правдивості висновку судового експерта залучати інших фахівців у галузі судової експертизи та призначати повторну/додаткову/комплексну експертизу; 6) ретельно вивчати та фіксувати обстановку кримінального правопорушення, а також слідові картини; співставляти з показаннями свідків та підозрюваного, а також іншими речовими доказами з метою виключення можливості інсценування; 7) своєчасно та повно проводити слідчі (розшукові) та негласні слідчі (розшукові) дії з метою уникнення появи у захисника процесуально передбачених підстав для пролонгації досудового розслідування та його строків.

Із урахуванням наведених способів необхідно також враховувати таке. По-перше, місце здійснення протидії зумовлено можливістю безпосереднього контакту суб'єкта

---

⁵⁹ Гнатенко В. С. Теоретико-правова парадигма доказування у кримінальному провадженні : монографія. Вінниця : ТВОРИ, 2022. 140 с.

тиску та об'єкта, на який він спрямовується. Так, у разі затримання правопорушника на місці події ним можуть висловлюватися погрози, пропозиції повернути майно, компенсувати завдані збитки тощо. У даному разі здійснюється особистий тиск суб'єкта протидії на відповідний об'єкт. По-друге, тиск може здійснюватися дистанційно, з використанням засобів зв'язку. Місце здійснення тиску визначається насамперед наявними відносинами між об'єктом та суб'єктом протидії. Так, за наявності товариських, родинних стосунків заходи психологічного впливу (умовляння, переконання, підкуп, провокації та ін.) переважно здійснюються за місцем мешкання, роботи, тимчасового перебування (громадські місця тощо). По-третє, конфліктних стосунків заходи психічного та фізичного впливу (погрози, надання компрометуючих особу відомостей, демонстрації реальності погроз розправи, знищення чи пошкодження майна, завдання тілесних ушкоджень) погроз їх застосування переважно застосовуються в малолюдних місцях, у темний пору часу, щоб звести до мінімуму можливість стороннього втручання та виявлення факту тиску⁶⁰. Вказане свідчить про те, що в ході розслідування кримінальних правопорушень насильницько-майнової спрямованості необхідно також урахувати внутрішні взаємовідносини між підозрюваним та його найближчим оточенням, особами, які мають відношення до події кримінального правопорушення, співучасниками (за наявності таких), з метою виключення потенційного тиску на свідків з боку родини, друзів тощо. Це саме необхідно і для збереження первинної слідової картини, яка може бути змінена ще до прибуття правоохоронних органів, або за відсутності належного контролю – в ході розслідування.

Висновки. До форм протидії кримінальним правопорушенням насильницько-майнової спрямованості можна віднести: 1) інсценування події суспільно небезпечного діяння з метою приховання іншого кримінального правопорушення або створити хибне уявлення про причетність

---

⁵⁸ Там само.

до протиправного акту певних осіб; 2) приховування слідів кримінального правопорушення; 3) здійснення впливу на учасників кримінального провадження (як негативного, зокрема фізичного та психічного впливу, так і позитивного, наприклад, пропозиція винагороди за сприяння тощо); 4) вуалювання кримінального правопорушення насильницько-майнової спрямованості під інше суспільно небезпечне діяння, яке є менш тяжким; 5) надання завідомо неправдивих показань, які мають наслідком введення слідства в оману. Особливо небезпечною формою є протидія розслідуванню, яка реалізується через захисника шляхом створення штучних умов, передбачених кримінальним процесуальним законодавством, як підстава для призупинення строків або пролонгацію розслідування через необхідність проведення додаткових слідчих (розшукових) дій.

З метою уникнення випадків протидії розслідуванню кримінальних правопорушень насильницько-майнової спрямованості доцільно: 1) забезпечити взаємодію та скоординовану роботу підрозділів, залучених до розслідування суспільно небезпечного діяння; 2) за необхідності – забезпечити безпеку учасникам кримінального провадження, які цього потребують; 3) опрацювати алгоритм слідчих (розшукових) дій, слідчих ситуацій, які можуть виникнути в ході розслідування; 4) перевіряти показання як підозрюваного, так і інших учасників кримінального провадження, співставляти їх із іншими речовими доказами; 5) за наявності підстав для сумніву у правдивості висновку судового експерта, залучати інших фахівців у галузі судової експертизи та призначати повторну/додаткову/комплексну експертизу; 6) ретельно вивчати та фіксувати обстановку кримінального правопорушення, а також слідові картини; співставляти з показаннями свідків та підозрюваного, а також іншими речовими доказами з метою виключення можливості інсценування; 7) своєчасно та повно проводити слідчі (розшукові) та негласні слідчі (розшукові) дії з метою уникнення появи у захисника процесуально передбачених підстав для пролонгації досудового розслідування та його строків.

ВИСНОВКИ

1. Злочинність насильницько-майнового спрямування є сукупністю суспільно небезпечних діянь, які передбачають наявність корисливого умислу, який реалізується кримінальним правопорушником шляхом вчинення активних дій, які передбачають застосування будь-якого виду насильства або погрози його застосування. Насильницько-майнова злочинність є єдиним кримінально протиправним феноменом, який компілює мотив, мету та спосіб реалізації умислу в одне недиференційоване на декілька етапів суспільно небезпечне діяння. У цьому контексті єдиною, головною та обов'язковою для врахування під час кваліфікації ознакою насильницько-майнового кримінального правопорушення є наявність корисливої мети, яка реалізується (досягається) насильницьким способом, що втілюється в заборонену (протиправну) діяльність. Okремо також необхідно врахувати, що саме поняття користі в межах кримінальних правопорушень насильницько-майнової спрямованості необхідно тлумачити юридично грамотно, що надасть можливість правильно розмежувати між собою різні кримінальні правопорушення. Зокрема, корисливий мотив може мати місце під час вчинення суспільно небезпечних діянь, які хоча і полягають у прагненні отримати матеріальну вигоду, але безпосередньо не спрямовані на порушення майнових прав громадян. Отже, рисою кримінальних правопорушень насильницько-майнового спрямування є визначення корисливих мотивів та мети як конститутивних ознак таких суспільно небезпечних діянь.

Обстановка кримінальних правопорушень насильницько-майнового спрямування включає такі складові елементи, як: час та місце вчинення кримінального правопорушення; особливості поведінки осіб, які мають відношення до кримінального правопорушення (кримінальний правопорушник, жертви, свідки тощо); умови, що сприяли вчиненню кримінального правопорушення. Час та місце досліджуваних кримінальних правопорушень є здебільшого

типовими та залежать від предмета суспільно небезпечного діяння. Останні можуть вчинятись як у денний, так і в нічний час, бути багатоепізодними, продовжуваними тощо. Місце реалізації умислу також може бути як одне, так і передбачати декілька приміщень/територій, на яких реалізовувались різні стадії кримінального правопорушення. Поведінка осіб, причетних до протиправної події, а також умови, які їй сприяли, надають можливість забезпечити початковий етап досудового розслідування кримінального правопорушення та повинні бути підтверджені або спростовані в ході слідчого експерименту. Особливу увагу необхідно звертати також на те, що порушення процесуальних вимог до проведення слідчого експерименту та відтворення обстановки кримінального правопорушення насильницько-майнового спрямування часто стають підставою для звернення до Європейського суду з прав людини.

2. Криміналістично типові ознаки особи кримінального правопорушника, який вчиняє суспільно небезпечні діяння насильницько-майнового спрямування, є такими: чоловік (95,64%), 18-28 років (45,12%), який має базову середню та профільну середню освіту (67,34%), громадянин України (98,4%), працездатний, але такий, що ніде не працює та не навчається (80,12%). Вчинив кримінальне правопорушення у стані алкогольного сп'яніння (58,74%), має незняту/непогашену судимість/кримінальний досвід (70,7%). Вчинив діяння із залученням неповнолітніх осіб (16,92%), у складі організованої групи/злочинної організації (21,26%).

Під способом вчинення кримінального правопорушення у криміналістиці доцільно розуміти комплекс причинно-функціональних та системно-інструментальних дій кримінального правопорушника, об'єднаних єдиним умислом та сформованих під впливом об'єктивних та суб'єктивних чинників, а також необхідних та достатніх для досягнення мети суспільно небезпечного діяння. Способи вчинення кримінальних правопорушень насильницько-майнової спрямованості залежно від обстановки суспільно небезпеч-

ного діяння можна диференціювати на простий та складений. Простий не передбачає передкримінального етапу, складний охоплює передкримінальний, кримінальний та посткримінальний етапи, які обов'язково мають бути зумовлені та пов'язані однією корисливою метою. Однак доцільно також ураховувати, що досліджувані кримінальні правопорушення мають свою особливість, якою є те, що спосіб досягнення корисливої мети на кримінальному етапі завжди є насильницьким, на відміну від передкримінального, який передбачатиме підшукування знарядь, засобів, співучасників, необхідних для реалізації умислу, а також посткримінального, який може мати виключно функціональний характер та передбачати приховування слідів протиправної події. Варто також звернути увагу на існування випадків, коли кримінальні правопорушники не тільки не прагнуть приховати наслідки свого протиправного діяння, а і свідомо їх демонструють (наприклад, це стосується кримінальних правопорушень насильницько-майнового спрямування, зумовлених військовими діями держави-агресора). Ускладнює встановлення способу і вчинення діяння у складі організованої групи чи злочинної організації, оскільки в такому разі дії співучасників заздалегідь розподілені.

Інформація про спосіб вчинення кримінальних правопорушень насильницько-майнової спрямованості надає можливість для реалізації в межах досудового розслідування таких дій: 1) побудова слідчих версій та слідчої тактики; 2) організація та поетапне планування процесу розслідування; 3) обрання необхідних слідчих (розшукових) та негласних слідчих (розшукових) дій; 4) визначення механізму реалізації кримінально протиправного умислу; 5) прийняття обґрунтованих процесуальних рішень; 6) побудова стратегії запобігання таким кримінальним правопорушенням та зниження кількості латентних суспільно небезпечних діянь. Із урахуванням наведеного доцільним є і диференціація дій, спрямованих на отримання бажаних наслідків залежно від стадії.

3. Із урахуванням особливостей та способів реалізації кримінально протиправного сценарію, а також первинного поверхневого дослідження обстановки на місці події необхідно враховувати, що інформативними можуть бути такі сліди, як: 1) сліди, наявні на місці безпосередньої реалізації кримінальної стадії, а також прилеглої території, яка могла використовуватись на передкримінальній або посткримінальній стадії; 2) сліди транспортних засобів, якщо є інформація про використання транспорту; 3) сліди пошкоджень, їх локалізація та характер; 4) сліди, залишені внаслідок взаємодії кримінального правопорушника з навколишнім середовищем та потерпілою особою.

Під час огляду місця події та роботі з потерпілими особами необхідно намагатись корелювати між собою слідову картину (зокрема взаємне розташування слідів), показання потерпілого та свідків (якщо такі є), а також об'єктивну обстановку, в якій було реалізовано кримінально протиправний умисел. Такий підхід на початковому етапі досудового розслідування надасть можливість побудувати слідчі версії та ситуації, а також уникнути помилок, які можуть призвести до порушення перебігу розслідування та отримання помилкового його результату. Необхідним кроком на початковому етапі досудового розслідування та встановленні особливостей слідових картин кримінальних правопорушень насильницько-майнової спрямованості є забезпечення взаємодії між слідчими та оперативними підрозділами.

Взаємодія між підрозділами під час встановлення особливостей слідової картини кримінальних правопорушень насильницько-майнової спрямованості надає можливість вирішити такі завдання: 1) забезпечення паралельного проведення слідчих (розшукових) та негласних слідчих (розшукових) дій; 2) упередження латентності таких кримінальних правопорушень; 3) підвищення якості огляду місця події (зокрема, шляхом залучення інспекторів-криміналістів та працівників Експертної служби МВС України, що надає можливість удосконалити процес технічної фіксації слідової картини, а також забезпечити своєчасну кон-

сультацію слідчого з техніко-криміналістичних питань). У цьому контексті актуалізується потреба обов'язкового залучення спеціаліста під час огляду місця події за фактом вчинення кримінальних правопорушень насильницько-майнової спрямованості.

Під час аналізу слідчої картини на початковому етапі досудового розслідування мають бути враховані положення таких документів: Інструкція про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень, затверджена наказом Міністерства юстиції України від 08.10.1998 № 53/5 (у редакції наказу Міністерства юстиції України від 26.12.2012 № 1950/5); Інструкція з організації взаємодії органів досудового розслідування з іншими органами та підрозділами Національної поліції України в запобіганні кримінальним правопорушенням, їх виявленні та розслідуванні, затверджена наказом Міністерства внутрішніх справ України від 07.07.2017 № 575; Інструкція про порядок залучення працівників органів досудового розслідування поліції та Експертної служби Міністерства внутрішніх справ України як спеціалістів для участі в проведенні огляду місця події, затверджена наказом Міністерства внутрішніх справ України від 03.11.2015 № 1339.

4. Слідча ситуація здебільшого є категорією, яка може розглядатись на початковому етапі досудового розслідування, водночас не можна також виключати її певні трансформації протягом процесу пізнання, що може бути пов'язано як із нововиявленими обставинами, так із спростуванням раніше відомої інформації. Варто також зауважити, що часто первинно позитивна слідча ситуація може ставати негативною, наприклад, у зв'язку із встановленим фактом інсценування, приховування окремих слідів тощо.

Типові позитивні слідчі ситуації: слідча ситуація № 1. Особа, яка вчинила кримінальне правопорушення корисливо-насильницького спрямування, була затримана на місці події або протягом короткого терміну після його вчинення; слідча ситуація № 2. Наявна інформація про вчинення кримінального правопорушення у складі організованої групи/злочин-

ної організації; слідча ситуація № 3. Наявна підтвердження інформація про вчинення кримінальних правопорушень насильницько-майнового спрямування конкретною особою/особами як предикатних суспільно небезпечних діянь. Типові негативні слідчі ситуації: слідча ситуація № 1. Встановлено факт інсценування події кримінального правопорушення корисливо-насильницької спрямованості; слідча ситуація № 2. Встановлено лише одного співучасника організованої групи/злочинної організації; слідча ситуація № 3. Затримана особа відмовляється співпрацювати зі слідством.

5. Перше, на що має звертати увагу слідчий під час призначення судової експертизи – це те, що судовий експерт не зобов'язаний наводити інформацію, яка йому стала відома в ході дослідження, якщо не було поставлено відповідного запитання. У зв'язку з цим під час формулювання переліку питань, які ставляться на вирішення судовому експерту, доцільно попередньо проконсультуватися з особами, які мають спеціальні знання. Друге – це уникнення запитань, які мають юридичний зміст та спрямовані на утримання правової інформації (наприклад, питань, які побічно стосуються кваліфікації кримінального правопорушення). Хоча судовий експерт відповідно до кримінального процесуального законодавства і не має права давати відповіді на правові питання, на практиці часто трапляються ситуації, коли ані слідчий, ані судовий експерт не усвідомлюють сутності та змісту питання, на яке вони дають відповідь (здебільшого це стосується мистецтвознавчих експертиз під час вивчення порнографічних матеріалів). За наявності сумніву в достовірності висновку експерта доцільно призначати повторну експертизу, якщо необхідна інформація, з приводу якої не було поставлено запитання, – додаткову.

6. До форм протидії кримінальним правопорушенням насильницько-майнової спрямованості можна віднести: 1) інсценування події суспільно небезпечного діяння з метою приховання іншого кримінального правопорушення або створити хибне уявлення про причетність до протиправного акту певних осіб; 2) приховування слідів кримінального

правопорушення; 3) здійснення впливу на учасників кримінального провадження (як негативного, зокрема, фізичного та психічного впливу, так і позитивного, наприклад, пропозиція винагороди за сприяння тощо); 4) вуалювання кримінального правопорушення насильницько-майнової спрямованості під інше суспільно небезпечне діяння, яке є менш тяжким; 5) надання завідомо неправдивих показань, які мають наслідком введення слідства в оману. Особливо небезпечною формою є протидія розслідуванню, яка реалізується через захисника шляхом створення штучних умов, передбачених кримінальним процесуальним законодавством, як підстава для призупинення строків або пролонгацію розслідування через необхідність проведення додаткових слідчих (розшукових) дій.

З метою уникнення випадків протидії розслідуванню кримінальних правопорушень насильницько-майнової спрямованості доцільно: 1) забезпечити взаємодію та скоординовану роботу підрозділів, залучених до розслідування суспільно небезпечного діяння; 2) за необхідності – забезпечити безпеку учасникам кримінального провадження, які цього потребують; 3) опрацювати алгоритм слідчих (розшукових) дій, слідчих ситуацій, які можуть виникнути в ході розслідування; 4) перевіряти показання як підозрюваного, так і інших учасників кримінального провадження, співставляти їх з іншими речовими доказами; 5) за наявності підстав для сумніву у правдивості висновку судового експерта залучати інших фахівців у галузі судової експертизи та призначати повторну/додаткову/комплексну експертизу; 6) ретельно вивчати та фіксувати обстановку кримінального правопорушення, а також слідові картини; співставляти з показаннями свідків та підозрюваного, а також іншими речовими доказами з метою виключення можливості інсценування; 7) своєчасно та повно проводити слідчі (розшукові) та негласні слідчі (розшукові) дії з метою уникнення появи в захисника процесуально передбачених підстав для пролонгації досудового розслідування та його строків.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Lisnyak A. Algorithms of law enforcement officers' actions in investigation of mass riots. URL: <https://er.dduvs.in.ua/bitstream/123456789/6735/1/31.pdf>
2. Вирок Богунського районного суду м. Житомира від 17.04.2023 (справа №295/7573/16-к, 1-кп/295/533/23). URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/110261934>
3. Вирок Жовтневого районного суд м. Харкова від 13 грудня 2017 року (справа №639/4065/17, провадження №1-кп/639/417/17). URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/70945470>
4. Вирок Кіровського районного суду м. Кіровограда від 26 липня 2023 року (справа № 404/7948/16-к, номер провадження 1-кп/404/70/18). URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/112425239>
5. Вирок Приморського районного суду м. Одеси від 24 липня 2023 року (справа № 522/12061/18, провадження № 1-кп/522/434/23). URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/112417423>
6. Вирок Сколівського районного суду Львівської області від 26.01.2016 (справа № 453/75/16-к, № провадження 1-кп/453/12/16). URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/55287507>
7. Войтович Є. М. Методика розслідування насильницького зникнення людини : дис. ... доктора філософії : 081 – Право / Національна академія внутрішніх справ. Київ, 2021. 276 с.
8. Гнатенко В. С. Теоретико-правова парадигма доказування у кримінальному провадженні : монографія. Вінниця : ТВО-РИ, 2022. 140 с.
9. Головкін Б. М. Корислива насильницька злочинність в Україні: феномен, детермінація, запобігання : монографія. Харків : Право, 2011. 440 с.
10. Гора І. В., Колесник В. А. Криміналістика : навч. посіб. Київ : Алерта, 2005. 286 с.
11. Дерев'ягін О. О. Організація і тактика запобігання злочинам підрозділами карного розшуку в курортній місцевості АР Крим (за матеріалами діяльності ГУМВС України в АР Крим) : дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.09. Льв. ДУВС. Львів, 2010. 286 с.
12. Зав'ялов С. М. Спосіб вчинення злочину: сучасні проблеми вивчення та використання у боротьбі зі злочинністю: автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Київ, 2005. 20 с.

13. Завидняк В. І. Особливості розслідування злочинів, учинених проти інкасації грошових коштів, цінностей і цінних паперів : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Ірпінь, 2009. 226 с.
14. Інструкція з організації взаємодії органів досудового розслідування з іншими органами та підрозділами Національної поліції України в запобіганні кримінальним правопорушенням, їх виявленні та розслідуванні : затв. наказом Міністерства внутрішніх справ України від 07.07.2017 р. № 575. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0937-17#Text>
15. Інструкція про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень : затв. наказом Міністерства юстиції України 08.10.1998 р. № 53/5 (у редакції наказу Міністерства юстиції України від 26.12.2012 р. № 1950/5). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0705-98#Text>
16. Комплексний стратегічний план реформування органів правопорядку як частини сектору безпеки і оборони України на 2023-2027 роки» : схвалено Указом Президента України від 11.05.2023 р. № 273/2023. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/2732023-46733>
17. Кримінальний процесуальний кодекс України. Закон, Кодекс від 13.04.2012 р. № 4651-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>
18. Лепісевич П. М., Курляк М. Д. Практичні засади усунення протидії розслідуванню злочинів у сучасних умовах. URL: <https://dspace.lvduvs.edu.ua/bitstream/1234567890/1261/1/34.pdf>
19. Лисиченко В. К., Шехавцов Р. М. Проблеми теорії та практики подолання протидії розслідуванню окремих різновидів злочинів, вчинених організованими групами, злочинними організаціями. URL: https://dspace.lvduvs.edu.ua/bitstream/1234567890/246/1/Shekhavtsov_monograf.pdf
20. Літвінчук І. С. Методика розслідування злочинів, пов'язаних із умисним випуском на ринок України небезпечної продукції : дис. канд. юрид. наук : 12.00.09. Львів, 2017. 240 с.
21. Логінова В. В. Поняття та значення слідчих ситуацій в методиці розслідування злочинів. *Форум права*. 2010. № 3. С. 278–283.
22. Малярова В. О. Тактико-криміналістичні та процесуальні основи пошуку та затримання злочинця. URL: <https://dspace.univd.edu.ua/server/api/core/bitstreams/50409c91-666d-47bc-8529-62c0382fbd7c/content>
23. Мінченко С. І. Деякі питання удосконалення та розвитку категоріально-понятійного апарату кримінологічної науки (на прикладі корисливо-насильницьких злочинів). URL:

- http://elar.naiu.kiev.ua/bitstream/123456789/7810/1/КРИМІНОЛОГІЧНА%20ТЕОРІЯ%20%20Ч%201_p048-053.pdf
24. Мірковець О. М. Розслідування розбоїв, вчинених організованою групою в Україні. URL: https://dnuvs.in.ua/wp-content/uploads/2021/09/mirk_dys.pdf
  25. Національний науковий центр «Інститут судових експертиз ім. засл. проф. М. С. Бокаріуса». URL: <https://www.hniise.gov.ua/13949-trasologchna-ekspertiza.html#:~:text=Об%27ектами%20дослідження%20з%20метою,експерту%20в%20якомога%20коротші%20строки.>
  26. Оржинська Е. І. Колабораційна діяльність: попередня криміналістична характеристика. URL: <http://baltijapublishing.lv/omp/index.php/bp/catalog/download/266/7385/15357-1?inline=1>
  27. Поліщук Г.С. Щодо соціально-демографічної характеристики осіб, які вчиняють крадіжки з проникненням у житло, інше приміщення чи сховище. URL: http://elar.naiu.kiev.ua/bitstream/123456789/7840/1/КРИМІНОЛОГІЧНА%20ТЕОРІЯ%20%20Ч%201_p194-199.pdf
  28. Семенишин М. Поняття особи, яка вчиняє корисливо-насильницькі злочини. URL: https://ibn.idsi.md/sites/default/files/imag_file/150-155_12.pdf
  29. Справа «Гелетей проти України» (заява № 23040/07) від 24 квітня 2018 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_c52#Text
  30. Тарасенко О. І. Типові слідчі ситуації та програми розслідування бандитизму. URL: <https://dspace.univd.edu.ua/server/api/core/bitstreams/b6e4459f-d799-4b4c-9001-0526058382ad/content>
  31. Теоретико-правова парадигма доказування у кримінальному провадженні : монографія. Вінниця : ТВОРИ, 2022. 140 с.
  32. Тимошенко В. А. Наркобізнес: національна та міжнародна протидія новим викликам : монографія. Київ, 2006. 371 с.
  33. Фаєр І. В. Криміналістична характеристика корисливо-насильницьких злочинів, скоєних щодо іноземців. URL: http://www.nvppp.in.ua/vip/2020/6/tom_2/41.pdf
  34. Часова Т. О. Особливості взаємодії слідчих та оперативних підрозділів ОВС під час розслідування злочинів у сфері державних закупівель. *Теорія і практика правознавства*. 2014. Вип. 2 (6). С. 1–11.

Науково-практичне видання

С. М. КНЯЗЄВ, М. О. СЕМЕНИШИН,
Т. І. ПОНОМАРЬОВА, М. Ю. РОМАНОВ

**РОЗКРИТТЯ
КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ
НАСИЛЬНИЦЬКО-МАЙНОВОЇ
СПРЯМОВАНОСТІ**

Науково-практичні рекомендації

за загальною редакцією доктора юридичних наук,
професора Є. С. Назимка

Друкується в авторській редакції
Комп'ютерна верстка: Трубак І. М.

Підписано до друку 06.12.2023. Формат 60 x 84 1/16. Папір офсетний.
Гарнітура SchoolBookC. Фіз. друк. арк. 7. Ум. друк. арк. 6,51.
Тираж 300 прим.

Редакційна підготовка та друк ТОВ ВД «Дакор»

Свід. ДК №4349 від 05.07.2012

+38(067) 153-96-73;

✉ vd_dakor@ukr.net 🌐 www.dakor.kiev.ua

📍 03057, м. Київ, просп. Берестейський, 56